

YHTEYDENPITORAJOITUSTEN TOTEUTUMINEN SEKÄ TUTKINTAVANKEUSLAIN MUUTOKSEN VAIKUTUKSET RAJOITUKSIIN

Reetta Pekkala

05/2019

Tiivistelmä

Tekijä	Tutkinto/kurssi ja opinnäytetyö/nimike
Henna-Reetta Pekkala	Poliisi (AMK)
Julkaisun nimi	Julkisuusaste
Yhteydenpitorajoitusten toteutuminen sekä tutkintavankeuslain muutoksen vaikutukset rajoituksiin	Pääosin julkinen. Työstä on poistettu salassa pidettävä materiaali. Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (21.5.1999/621) 24 § 1 mom. 5 ja 7 kohtien perusteella.
Ohjaajat ja opintoaine/opetustiimi	Opinnäytetyön muoto
Tomi Kataja, Petri Voittomäki ja Pauli Ojaniemi	Tutkimuksellinen opinnäytetyö
Tiivistelmä <p>Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, miten yhteydenpitorajoitukset toteutuvat Oulun tutkintavankilassa sekä miten tutkintavankeuslain muutos on vaikuttanut poliisiin ja vankilan toimintaan. Tavoitteena on selvittää, asetetaanko yhteydenpitorajoituksia oikein perustein ja ovatko ne kohtuullisia sekä mitä haasteita tutkintavangin säilytysaikaan liittyvät muutokset ovat poliisille ja rikosseuraamuslaitokselle tuoneet.</p> <p>Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen tutkimus, jossa tutkimusaineisto on kerätty haastattelemalla niin rikosseuraamuslaitoksen, poliisin kuin käräjäoikeudenkin virkamiehiä ja lisäksi tutkintavankeja Oulun vankilassa. Teoriapohjan lähteinä olen käyttänyt monipuolisesti asiaan liittyvää kirjallisuutta, tutkimuksia, julkaisuja ja oppaita, määräyksiä ja lakeja.</p> <p>Tutkimuksessa selvisi, että yhteydenpitorajoitusten toteutumisessa on ollut suuria haasteita sekä poliisilla että rikosseuraamuslaitoksella ja haasteet ovat vain lisääntyneet tutkintavankeuslain muutoksen myötä. Tilanne on aiheuttanut useita käytännön ongelmia, muun muassa rajoitusvankien määrän nousun vankiloissa ja siihen liittyviä tilaongelmia, poliisien työmäärän lisääntymistä ja resurssipulaa. Selvisi myös, että tutkintavankeuslain muutosta ei ole ymmärretty täysin oikein ja sen suomat mahdollisuudet on jätetty suurelta osin käyttämättä.</p> <p>Pohdinnassa tuon esille miten Ouluun rakennettava uusi poliisin ja vankilan yhteiskampus parantaa yhteydenpitorajoitusten toteutumista ja tutkintavankeuslain muutoksen asianmukaista noudattamista.</p>	
Sivumäärä	Tarkastuskuukausi ja -vuosi
43 + 3 liitesivua	toukokuu 2019
Avainsanat	
yhteydenpitorajoitukset, tutkintavankila, pakkokeinolaki, tutkintavankeuslaki	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	3
2 KÄSITTEET	5
3 OULUN VANKILA	7
3.1 Oulun nykyinen tutkintavankila	7
3.2 Oulun uusi vankila - poliisitalo ja tutkintavankila samalle tontille Hiukkavaaraan..	7
4 TUTKINTAVANKEUS	8
4.1 Tutkintavankeuslain muutokseen johtaneet syyt.....	9
4.2 Tutkintavankeuslain muutos.....	10
5 YHTEYDENPITORAJOITUKSIA KOSKEVA SÄÄNTELY	11
6 YHTEYDENPIDON VALVONTA OULUN VANKILASSA	15
7 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS.....	20
7.1 Tutkimusmenetelmät	20
7.2 Aineiston keruumenetelmät.....	21
7.3 Aineiston analyysi	22
8 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS.....	23
8.1 Tutkimuksen luotettavuus	23
8.2 Tutkimuksen eettisyys.....	24
9 HAASTATTELUJEN TOTEUTTAMINEN.....	25
9.1 Haastateltavien valitseminen	25
9.2 Haastatteluihin valmistautuminen	25
10 HAASTATTELUN TULOKSET	26
10.1 Yhteydenpitorajoitusten toteutuminen	26
10.2 Tutkintavankeuslain muutoksen vaikutukset	29
11 JOHTOPÄÄTÖKSET JA OMA POHDINTA	31
11.1 Yhteydenpitorajoitusten toteutuminen	31
11.2 Tutkintavankeuslain muutoksen haasteet.....	34
11.3 Tutkintavankeuslain muutoksen vaikutukset rajoituksiin	36
11.4 Oulun vankilan tilanne vuonna 2022.....	37
11.5 Luotettavuudesta ja oppimisprosessista	38
12 LÄHTEET	40

LIITTEET

1 JOHDANTO

"Paskaltaha tää tuntuu, on vieläki rajoitukset päällä. Aivan kohtuutonta koko homma!"

Lause on erään tutkintavangin vastaus kysymykseeni, miltä yhteydenpidon rajoittaminen tuntuu. Yhteydenpidon rajoittaminen on tietynlainen eristämistoimenpide, jolla vanki voidaan eristää lähes kokonaan muista ihmisistä. Kyseisen vangin yhteydenpitoa oli rajoitettu reilu kaksi kuukautta, ja tänä aikana hän ei ollut saanut olla yhteydessä kuin asianajajaansa sekä valvotusti isosiskoonsa. Yhteydenpidon rajoittamisella voi olla suuriakin vaikutuksia tutkintavangille, erityisesti jos rajoittaminen kestää pitkään. Yhteydenpitorajoituksilla on kuitenkin tarkoituksensa eikä niitä määrätä ilman perusteita.

Tämän opinnäytetyöni tarkoituksena on pohtia, mitä yhteydenpidon rajoittamisella tarkoitetaan, ovatko yhteydenpitorajoitukset kohtuullisia sekä onko rajoitusten perusteet oikeita ja miten niiden toteutumista valvotaan. Käyn läpi myös vuonna 2019 voimaan tulleen tutkintavankeuslain muutosten haasteita ja sitä, miten lakimuutos vaikuttaa tutkintavankien yhteydenpitorajoitusten toteutumiseen.

Sain aiheen opinnäytetyöhöni Oulun vankilan rikosseuraamusesimieheltä. Hänen mielestään aihe on ajankohtainen rajoitusvankien lisääntyneen määrän myötä. Hän esitti myös huolen siitä, miten tutkintavankeuslain muutos tulee vaikeuttamaan vankien sijoittamista osastoille, etenkin rajoitusvankien osalta. Työssäni olen tutkinut asioita Oulun vankilan näkökulmasta. Oulun vankila on tullut minulle tutuksi työskenneltyäni siellä vanginvartijana vuosina 2015-2016.

Olen haastatellut opinnäytetyöhön Oulun vankilan rikosseuraamusesimiehiä, vankilan turvallisuusvartijoita sekä ohjaajia. Poliisista olen haastatellut tutkinnanjohtajaa sekä käräjäoikeudesta siviilituomaria. Lisäksi olen ollut mukana Poliisin ja Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyöpäivillä Kuopiossa, joissa käsiteltiin tutkintavankeuslain muutoksen aiheuttamia haasteita. Olen myös pyytänyt kommentteja ja kokemuksia Oulun vankilan rajoitusvangeilta.

Tutkimuksen teoriapohjaksi olen kerännyt tietoa eri laeista, hallituksen esityksistä, oikeusasiamiehen päätöksistä, hovioikeuden päätöksistä, Rikosseuraamuslaitoksen omista julkaisuista sekä erinäisistä artikkeleista, tutkimuksista ja kirjoista. Poliisiammattikorkeakoulun opinnäytetöissä tätä aihetta ei ole tietoni mukaan aikaisemmin käsitelty.

Opinnäytetyö on pääasiassa julkinen, mutta se sisältää salassa pidettäviä osia. Osa opinnäytetyön lähteenä käytetyistä dokumenteista ovat salassa pidettäviä, eikä niihin ole lukuoikeutta muilla kuin poliisin ja rikosseuraamuslaitoksen virkamiehillä. Työstä on poistettu salassa pidettävä materiaali Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (21.5.1999/621) 24 § 1. momentin 5. ja 7. kohtien perusteella.

2 KÄSITTEET

Tutkintavanki:

Tutkintavanki on rikosepäilyn vuoksi vangittu, mutta asiaa ei ole vielä käsitelty oikeudessa eikä henkilöä tuomittu rikoksesta (Lapintie, 2018, 7).

Rajoitusvanki:

Tutkintavanki, jolle on asetettu yhteydenpidon rajoituksia.

Vankipassi:

Vangin kuljetuksesta päättävän viranomaisen laatima asiakirja, johon on merkitty vangitsemista, vangittuna pitämistä ja vankilaan passitusta koskevat tiedot sekä muut tiedot, jotka ovat tarpeen ratkaisun täytäntöönpanoa varten (VN asetus vankeudesta, 4 luku). Vankipassi tulee olla mukana aina vankia kuljettaessa.

Rajoituspäätös:

Päätöksessä on kerrottu vangille asetetut yhteydenpitorajoitukset.

Rikosseuraamuslaitos:

Oikeusministeriön alaisuudessa toimiva vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoviranomainen. Rikosseuraamuslaitoksen ensisijainen tehtävä on huolehtia, että tuomioistuimen määräämät rangaistukset pannaan täytäntöön lainmukaisesti ja turvallisesti. Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteena on omalta osaltaan ehkäistä uusintarikollisuutta ja lisätä yhteiskunnan turvallisuutta (Rikosseuraamuslaitos, 2017.) Rikosseuraamuslaitos lyhennetään usein sanalla RISE.

Arviointikeskus:

Vastaa tuomittujen ja vankien sijoittamisesta alueen laitoksiin sekä tutkintavangeista vankeusvangeiksi muuttuneiden rangaistusajan suunnittelusta. Vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan ja tätä varten rangaistusajan toiminta suunnitellaan niin, että se edistää vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan (Rikosseuraamuslaitos, 2018.) Arviointikeskus lyhennetään usein sanalla ARKE.

Vapauttamisyksikkö:

Luonteeltaan siviilinomainen yksikkö, johon sijoitetaan lähellä vapautumista olevia vankeja. Vapauttamisyksikön tarkoitus on edistää vankilasta vapautuvien vankien yhteiskuntaan palaamista (Valkonen, 2012, 12.) Vapauttamisyksikköön sijoitetut vangit voivat käydä töissä ja opiskelemissa vankilan ulkopuolella.

Yhdyskuntaseuraamustoimisto:

Tehtävänä on yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpano. Osassa yhdyskuntaseuraamustoimistoja laaditaan myös seuraamuksiin liittyviä lausuntoja ja toimeenpanosuunnitelmia oikeuskäsittelyä varten. Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa työskentelevät ohjaajat tukevat ja valvovat rikosseuraamusasiakkaita, jotka suorittavat rangaistustaan vapaudessa (Rikosseuraamuslaitos, 2019.)

Pidättämiseen oikeutettu virkamies:

Poliisissa komisario ja sitä korkeammat päällystövirat.

Rikosseuraamusesimies:

Toimii osaltaan vartijoiden lähiesimiehenä. Rikosseuraamusesimies muun muassa vastaa yhteydenpitorajoitettujen vankien asuttamisesta, tapaamisista ja kuljetusten suunnittelusta sekä toimii yhdyshenkilönä arviointikeskukseen yhteydenpitorajoitettuja vankeja koskevissa asioissa (Hämeenaho, 2019.)

Turvallisuusvartija:

Vastaa yhteydenpidon rajoitusten valvonnasta sekä vankien postin tarkastamisesta. Turvallisuusvartija suorittaa vankilaturvallisuuteen liittyvää tiedustelutoimintaa sekä hoitaa yhteydenpitorajoitettujen vankien sähköistä asiointia (Hämeenaho, 2019.)

EOA:

Eduskunnan oikeusasiamies. Oikeusasiamies valvoo viranomaisten toiminnan laillisuutta pääasiassa tutkimalla hänelle tulevia kanteluita (Eduskunnan oikeusasiamies, luettu 16.5.2019.)

CPT:

Eurooppalainen komitea kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi eli *Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*. Komitea valvoo vapautensa menettäneiden oikeuksia ja kohtelua neuvoston jäsenmaissa (Mohell, 2015.)

3 OULUN VANKILA

3.1 Oulun nykyinen tutkintavankila

Oulun vankila on Suomen pohjoisin tutkintavankila, jossa säilytetään Pohjois-Suomen alueen tutkintavankeja. Oulun vankila kuuluu Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamus-alueeseen. Vankila sijaitsee Myllyntullissa noin kahden kilometrin päässä Oulun kaupungin ydinkeskustasta. Vankilarakennus on valmistunut vuonna 1885 ja sen kaksikerroksinen itäsiipi vuonna 1956. Oulun vankilan pihapiirissä sijaitsee yhdyskunta-seuraamustoimisto, vapauttamisyksikkö sekä arviointikeskus (Rikosseuraamuslaitos, 2018.)

Oulun vankilassa on 87 vankipaikkaa. Näistä paikoista 13 on naisvangeille ja 74 miesvangeille. Vuonna 2017 keskivankiluku oli 82 vankia. **Opinnäytetyöstä on poistettu salassa pidettävä osio (suojaustaso IV) Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (21.5.1999/621) 24.1§:n 5 kohdan perusteella.** Vuonna 2012 perustetussa vapauttamisyksikössä on lisäksi 14 vankipaikkaa, joista kaksi on naisille (Hämeenaho, 2019.)

3.2 Oulun uusi vankila - poliisitalo ja tutkintavankila samalle tontille

Hiukkavaaraan

Poliisihallitus, Oulun poliisilaitos, Rikosseuraamuslaitos sekä Senaatti-kiinteistöt ovat esittäneet, että Oulun uusi poliisitalo ja Oulun vankila rakennetaan samalle alueelle Oulun Hiukkavaaraan. Vankilan on tarkoitus valmistua vuonna 2022. Samankaltaista ratkaisua, missä poliisin tilat ja vankila sijoitetaan toistensa välittömään läheisyyteen, ei ole käytössä vielä missään muualla Suomessa (Oulun poliisilaitos ja Oulun vankila tulossa samalle kampukselle Hiukkavaaraan vuoden 2022 alussa, Kaleva 11.7.2018.)

Poliisin ja rikosseuraamuslaitoksen toimitilaratkaisussa haetaan erityisesti toiminnallisia hyötyjä molemmille osapuolille sekä turvallisuutta toimijoille ja koko alueelle. Järjestelmä on myös kustannustehokas, koska yhteiskäyttöiset tilat vähentävät kokonaistilan määrää ja siirtymiset voidaan hoitaa ilman osapuolten ylimääräisiä kuljetusjärjestelyjä

Valmistuessaan Hiukkavaaran tiloissa työskentelee noin 300 työntekijää (Oulun poliisilaitos ja Oulun vankila tulossa samalle kampukselle Hiukkavaaraan vuoden 2022 alussa, Kaleva 11.7.2018.) Hiukkavaaraan sijoittuvaan vankilaan tulee 100 vankipaikkaa, joiden lisäksi on mahdollisuus 20 lisäpaikkaan. Rajoitusvankipaikkoja tulee olemaan 48 ja samassa rikosasiassa olevia rajoitusvankeja vankilaan voidaan sijoittaa kahdeksan (Hämeenaho, 2019).

4 TUTKINTAVANKEUS

Kun epäillään henkilöä rikoksesta, saattaa tästä olla seurauksena vapaudenmenetys. Vapaudenmenetys on jaettavissa kolmeen vaiheeseen, joita ovat kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen (Kääriäinen, 2018, 5). Tutkintavankeudella tarkoitetaan aikaa, jonka rikoksesta epäilty on vangittuna rikoksen johdosta ennen lainvoimaista tai täytäntöönpanokelpoista tuomiota. Tutkintavankeus on pakkokeino, jolla pyritään ennen kaikkea turvaamaan esitutkinta, tuomioistuinkäsittely ja rangaistusten täytäntöönpano (HE 252/2016 vp.)

Tutkintavankia ei ole vielä tuomittu ja häneen pätee Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklasta ilmenevä syyttömyysolettama. Suomen lainsäädännössä syyttömyysolettaman vaikutukset on ilmaistu tutkintavankeuslaissa. Sen mukaan tutkintavangin vapautta saa rajoittaa vain siinä määrin, kuin vangitsemisen tarkoitus sekä vankilassa pitämisen varmistaminen ja järjestyksen ylläpitäminen edellyttävät. Syyttömyysolettaman tarkoituksena on varmistaa, ettei tutkintavankeusajasta muodostu etukäteistä rangaistuksen suorittamista. Syyttömyysolettamasta seuraa myös, että vapaudenmenetyksen tulisi olla viimeisin keino esitutkinnan ja oikeudenkäynnin turvaamisessa (Oikeusministeriö, 2016, 16.)

Tutkintavankien päivittäinen määrä on vankiloissa noussut huomattavasti viime vuosina. Vuonna 2000 tutkintavankeja oli keskimäärin 376 ja vuonna 2014 keskimäärin 619 päivittäin. Määrän nousun syynä ovat rikollisuuskehityksessä tapahtuneet muutokset, kuten

huumausainerikollisuuden ja järjestäytyneen rikollisuuden lisääntyminen sekä rikollisuuden kansainvälistyminen. Myös ulkomaalaisten tutkintavankien määrä on 2000-luvulla lisääntynyt. Lisäksi tiedonhankintamenetelmien kehittyminen, kuten telepakkokeinojen kehitys, on pidentänyt ja laajentanut rikosten esitutkintaa (Oikeusministeriö, 2016, 16-17.)

Yhtenä syynä tutkintavankien määrän kasvulle onkin rikosprosessin kokonaiskeston pidentyminen. Vuonna 2014 tutkintavanki vietti vankilassa keskimäärin 3,8 kuukautta, kun taas vuonna 1994 tutkintavankeuden kesto oli noin 1,9 kuukautta. Tutkintavankiloina toimivia vankiloita oli 14 (Oikeusministeriö, 2016, 17.)

Tutkintavankeus kestää korkeintaan siihen asti, kunnes käräjäoikeuden tuomio tulee lainvoimaiseksi. Tuomiosta valitettaessa hovioikeuteen tutkintavankeus jatkuu, kunnes hovioikeus antaa lainvoimaisen päätöksen. Tämän päätöksen myötä tuomio on täytäntöönpanokelpoinen, vaikka tuomittu hakisi valituslupaa (Lapintie, 2018, 8.)

4.1 Tutkintavankeuslain muutokseen johtaneet syyt

Tutkintavankien sijoituspaikkoja ovat vankila tai poliisivankila. Poliisin tiloissa säilytettiin vuonna 2015 päivittäin keskimäärin 85 tutkintavankia. Tilanne on pysynyt tasaisena vuodesta 2010 lähtien. Tutkintavankien määrä poliisivankiloissa oli korkeimmillaan vuosituhannen alussa, mutta sittemmin se on laskenut huomattavasti. Vuonna 2000 prosentuaalinen määrä oli 21% ja vuonna 2014 enää 11%. Noin 46 prosenttia tutkintavangeista oli vuonna 2015 poliisin tiloissa enintään seitsemän päivää ja noin 67 prosenttia alle 14 päivää (HE 252/2016.)

Eurooppalainen kidutuksen vastainen komitea (CPT) on moittinut Suomen poliisivankilatoimintaa jo vuosien ajan, samoin oikeusasiamies on toistuvasti kritisoinut poliisivankiloiden oloja. Vangit viettävät kaiken aikansa selleissään, lukuun ottamatta ulkoilua ja mahdollista suihkussa käyntiä. Ulkoilumahdollisuudet ovat usein hyvin vähäiset ja erilaisiin sellin ulkopuolella järjestettäviin toimintoihin osallistuminen on erittäin rajoittunutta. Selleistä puuttuvat usein asianmukaiset WC-tilat, tv- ja sähköpistokkeet, ikkunat ovat pienet eikä luonnonvaloa pääse riittävästi selliin.

Eduskunnan oikeusasiamies on useiden poliisivankiloihin kohdistuneiden tarkastustensa yhteydessä kiinnittänyt huomiota, niin poliisivankiloiden huonoon kuntoon, kuin niiden

vapautensa menettäneiden pidempiaikaiseen säilytykseen soveltumattomuuteenkin. Komitean antaman selonteon mukaan tutkintavankien säilyttäminen poliisin tiloissa on lopetettava ja tutkintavangeille tulee pikaisesti järjestää mahdollisuus ulkoiluun päivittäin sekä toimintaan ja muuhun ajankuluun (Oikeusministeriö, 2016, 18.)

Lisäksi, kun esitutinnan selvittämisvastuu ja vastuu tutkintavangin olosuhteista ja säilyttämisestä on samalla viranomaisella, järjestelyyn kätkeytyy valvontaelinten näkemyksen mukaan tutkintavangin painostamis- ja lahjomisvaara. Jo tällaisen vaaran mahdollisuus antaa aihetta arvostelulle, vaikka painostamisvaaraa ei konkreettisesti yksittäistapauksessa olisikaan osoitettavissa (Oikeusministeriö, 2016, 19.)

Tutkintavangit tulisi siirtää vankilaan heti vangitsemisen jälkeen, poikkeuksellisia tilanteita lukuun ottamatta. Tähän päämäärään tulisi pyrkiä päämäärätietoisesti lähivuosien kuluessa. Muutos tulee kuitenkin tehdä vaiheittain muun muassa siksi, että Rikosseuraamuslaitoksella ei ole tällä hetkellä riittävästi tiloja kaikkien noin 80 päivittäisen tutkintavangin sijoittamiseen vankiloihin (Oikeusministeriö, 2016, 9.)

4.2 Tutkintavankeuslain muutos

Hallituksen esityksen, joka koskee tutkintavankien järjestämistä ja vaihtoehtoja (HE 252/2016 vp), mukaan tutkintavankien säilyttämisestä poliisin säilytystiloissa tulisi luopua kokonaan mahdollisimman pian, mutta viimeistään vuoteen 2025 mennessä. Vuoden 2019 alusta lähtien tutkintavankia ei saa pitää poliisin säilytystiloissa seitsemää vuorokautta kauempaa, ellei siihen ole poikkeuksellisen painavaa, tutkintavangin turvallisuuden tai erillään pitämiseen liittyvää syytä. Ennen vuotta 2019 tutkintavankia on saatu säilyttää poliisin säilytystiloissa neljä viikkoa (Holopainen, 2018).

Tutkintavankeuslain 2:1§ mukaan vangitsemisesta päättävä tuomioistuin voi vangitsemista esittävän pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai syyttäjän vaatimuksesta päättää tutkintavangin sijoittamisesta poliisivankilaan, jos se on välttämätöntä tutkintavangin erillään pitämiseksi, turvallisuussyistä tai rikoksen selvittämiseksi. Aiemmasta lainsäädännöstä poiketen, tutkintavankia ei saa tällöinkään pitää poliisivankilassa seitsemää vuorokautta kauempaa, ellei siihen ole poikkeuksellisen painavaa tutkintavangin turvallisuuden, rikoksen esitutkintaan tai sotkemisvaarasta aiheutuvaa erillään pitämiseen liittyvää syytä (TvL 23.9.2005/768.)

Hallituksen esityksessä esitetyn arvion mukaan lakimuutos aiheuttaa Rikosseuraamuslaitokselle kustannuksia noin 1,67 – 1,97 miljoonaa euroa. Arvio perustuu 25-30 vangin päivittäiseen lisäykseen. Poliisille aiheutuvat lisämenot ovat arviolta 300 000 - 400 000 euroa. Kulut aiheutuvat muun muassa siitä, että vankiloissa tarvitaan aiempaa enemmän ja paremmin varusteltuja kuulustelutiloja sekä videoneuvottelulaitteita (Holopainen, 2018.)

5 YHTEYDENPITORAJOITUKSIA KOSKEVA SÄÄNTELY

Tutkintavangeilla voi olla kahden eri tahon määräämiä yhteydenpidonrajoituksia. Tuomioistuimien määrää varsinaiset yhteydenpitorajoitukset pakkokeinolain perusteella, mutta myös rikosseuraamuslaitos voi rajoittaa yhteydenpitoa laitoksen ulkomaailmaan, esimerkiksi tarkastamalla vangille saapuvat kirjeet tai kieltämällä tapaamisen. Rikosseuraamuslaitoksen yhteydenpitorajoituksiin sovellettavat normit löytyvät tukintavankeuslaista (Rantala ym. 2017, 53.) Tässä työssä käsitellään pakkokeinolain nojalla asetettuja yhteydenpitorajoituksia.

Tutkintavangilla ja muulla vapautensa menettäneellä tulee jo yleisinhimillisistä syistä olla mahdollisuus tavata perhettään ja ystäviään sekä pitää heihin yhteyttä muutoinkin. Kiinniotetulle, pidätetylle ja tutkintavangille voidaan kuitenkin asettaa yhteydenpitorajoituksia esitutinnan ollessa kesken. Rajoituksilla on tarkoitus turvata esitutinnan häiriötöntä kulkua.

Tutkintavankeuslakiin liittyvien yleisten periaatteiden mukaan yhteydenpidon rajoittamisen ei tulisi olla ikään kuin normaali tutkintavankeuteen kuuluva piirre, vaan rajoituksille tulisi aina olla selvä peruste. Syyttömyysolettamasta johdettu periaate on, että tutkintavangin kohtelussa ei tule käyttää enempää rajoituksia kuin vapaudenmenetyksen tarkoituksen toteuttamisen ja laitoksen järjestyksen ja turvallisuuden kannalta on välttämätöntä (Helminen ym, 2012, 850.) Epäillyn perusoikeuksiin puuttumisen tulee perustua lakiin eikä lakia tule tulkita laajentavasti vangitun vahingoksi.

Kansainväliset sopimukset ja suositukset ovat merkittäväällä tavalla muokanneet vankeutta koskevia yleissäännöksiä. Vaikka pelkästään vankeja koskevaa sitovaa kansainvälistä sopimusta ei ole solmittu, useisiin Suomen hyväksymiin ihmisoikeussopimukseen sisältyy artikloja, joilla on merkitystä vapautensa menettäneen kohtelua ja oikeuksia arvioitaessa (Mohell & Pajuoja, 2006, 16.)

Vankien kannalta tärkeimpiä sopimuksia ovat Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus sekä Euroopan ihmisoikeussopimus. Suomessa on voimassa myös Kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai alentavan kohtelun vastainen yleissopimus ja Eurooppalainen yleissopimus kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen kieltämiseksi (Mohell & Pajujoja, 2006, 16.)

Yhdistyneiden kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa kielletään kidutus sekä julma, epäinhimillinen ja halventava kohtelu. Sopimuksen mukaan jokaista vapautensa menettänyttä on kohdeltava inhimillisesti ja ihmisarvoa kunnioittaen. Vankeinhoitojärjestelmän on tarjottava vangeille kohtelu, jonka perimmäisenä tarkoituksena on heidän yhteiskuntakelpoisuutensa palauttaminen. Yleissopimuksessa suojatut oikeudet kuuluvat vangeille samalla tavoin kuin muillekin ihmisille, ellei näitä oikeuksia ole yleissopimuksessa hyväksytyllä tavalla kansallisella lainsäädännöllä rajoitettu (Mohell & Pajujoja, 2006, 17.)

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5.1.2 artikla sisältää sopimusmääräykset jokaisen oikeudesta vapauteen ja turvallisuuteen. Artiklassa kerrotaan hyväksyttävät vapaudenriistoperusteet (Helminen, 2007, 22). Artiklan mukaan keneltäkään ei saa riistää hänen vapauttaan, paitsi esimerkiksi silloin, kun henkilö vangitaan tai pidätetään.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaan henkilö voidaan pidättää tai hänen vapautensa riistää lain nojalla hänen saattamiseksi toimivaltaisen oikeusviranomaisen tutkittavaksi, jos on syytä epäillä hänen syyllistyneen rikokseen tai, jos katsotaan välttämättömäksi estää häntä tekemästä rikosta tai pakenemasta teon jälkeen. Vangitsemisen tyyppinen, varsin totaalinen vapaudenriisto on 5 artiklan kattamaa vapaudenriistoa siitä riippumatta, voiko henkilö liikkua vapaasti laitoksen alueella ja tiloissa. Mikäli vapaudenriiston tunnusmerkit täyttävän toimenpiteen kohteeksi joutuvan henkilön, vapautta rajoitetaan entisestään, esimerkiksi asettamalla yhteydenpitorajoituksia ilman, että vapaudenriiston kestoa pidennetään. Tällainen lisärajoitus ei kuitenkaan merkitse uutta vapaudenriistoa (Pellonpää ym. 2018.)

Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon vähimmäissäännöt korostavat sitä, että vangin ja hänen perheensä välillä tulee pyrkiä ylläpitämään ja edistämään suhteita, jotka ovat molempien osapuolten edun mukaisia (Rikosseuraamuslaitos, 2017, 64).

Vähimmäissäännöt turvaavat vangeille mahdollisuuden tarvittavan valvonnan alaisena säännöllisesti pitää yhteyttä perheisiinsä ja ystäviinsä sekä kirjeitse, että vierailijoita vastaanottamalla. (Rikosseuraamuslaitos, 2017, 45).

Vankeinhoidon vähimmäissääntöjen soveltamisohjeissa korostetaan sitä, että jokaisella ihmisellä on oikeus kanssakäymiseen toisten ihmisten kanssa. Tämä oikeus on myös vangilla, vaikka hänen mahdollisuuksiaan tämän oikeuden käyttämiseen on jouduttu rajoittamaan. Yhteydenpito vankilan ulkopuolelle edistää vangin sopeutumista yhteiskuntaan (Hartoneva 2002, 141.)

Vankila on edelleen suomalaisen oikeusjärjestelmän viimesijaisin ja ankarin rangaistusmuoto, vaikkakin vankeuden luonteessa on nykyaikaisen vankilalaitoksen historian aikana tapahtunut isoja muutoksia. Pelkästään vapaudenmenetyksellä luodaan voimakkaita rajoitteita henkilön perus- ja ihmisoikeuksille. Perustavanlaatuisimpana näistä näyttäytyy vankeudessa käytännössä mitätöityvä Suomen perustuslaissa (11.6.1999/731) turvattu oikeus henkilökohtaiseen vapauteen (Havas, 2016.) Henkilökohtainen vapaus on Suomessa asuvalle ihmiselle todella vahva perusoikeus. Vapauden vieminen tulee olla vasta viimeinen keino ja sitä tulee käyttää ainoastaan sellaisissa tapauksissa, joissa mitään muuta keinoa ei ole käytettävissä.

Kirjeen ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on tärkeä perus- ja ihmisoikeus. Kirjesalaisuus on yleinen periaate, jonka mukaan toiselle tarkoitettua viestiä ei saa kolmas taho oikeudettomasti lukea. Tämän vuoksi siihen on lupa säätää ainoastaan välttämättömiä rajoituksia rikosten estämiseksi ja selvittämiseksi. Säännös koskee paitsi perinteisiä viestinnän keinoja eli kirjeenvaihtoa ja puhelinliikennettä, myös teknisiä viestinnän muotoja. Säännös ei suojaa kuuloetäisyydellä käytävän keskustelun sisältöä ulkopuolisilta, kun taas luottamukselliseksi tarkoitettujen keskustelujen kuunteleminen teknisillä apuvälineillä on puuttumista säännöksessä tarkoitettuihin oikeushyviin (Hartoneva, 2002, 141.) Perustellusta syystä vangin yhteydenpitorajoituksia valvottaessa vangin puheluita saatetaan kuunnella ja kirjeitä lukea.

Pakkokeinolain luvussa 4 määrätään, että esitutkinnan vuoksi vapautensa menettäneen yhteydenpitoa voidaan rajoittaa muuhun henkilöön, jos on syytä epäillä yhteydenpidon vaarantavan vapaudenmenetyksen tarkoituksen. Myös syyteharkinnan ja oikeudenkäynnin

ollessa kesken voidaan yhteydenpitoa rajoittaa, jos on perusteltu syy epäillä yhteydenpidon vakavasti vaarantavan tutkintavankeuden tarkoituksen (PKL 4:1§.)

Rajoitettaessa yhteydenpitoa lähiomaisen tai muun läheisen kanssa, tulee huomioida pakkokeinolain ensimmäisen luvun mukaiset vähimmän haitan periaate sekä suhteellisuusperiaate. Näiden yleisten periaatteiden lisäksi yhteydenpitorajoitukset edellyttävät rikoksen selvittämiseen liittyviä erityisen painavia syitä, jotka on perusteltava. Tällaisia perusteita voivat olla esimerkiksi se, että vangit läheiset ovat epäiltynä samassa rikosasiassa tai rikoksesta epäilty pyrkii läheisensä avulla hävittämään omaisuutta (Rantaeskola 2014, 92.)

Kiinniotetulla tulee aina olla mahdollisuus yhteydenpitoon asiamiehensä kanssa riippumatta siitä, miksi yhteydenpitorajoitukset hänelle on asetettu. Yhteydenpitoa lähiomaisen tai muun läheisen kanssa ja yhteydenpitoa tutkintavankeuslain edustuston (ulkomaalaiset - kotimaata edustava diplomaattinen edustusto tai konsuliedustusto) kanssa voidaan rajoittaa ainoastaan rikoksen selvittämiseen liittyvistä erityisen painavista syistä (PKL 4:1 §.)

Pakkokeinolain mukaan yhteydenpitoa ei saa rajoittaa enempää tai pidempään kuin se on välttämätöntä. Pakkokeinolain valmistelutöiden mukaan laissa oleva maininta rajoittamisen kestoajasta korostaa vastuuta yhteydenpitorajoitusten voimassaolon seurannasta (Tolvanen & Kukkonen 2011, 261). Yhteydenpitorajoitusten edellytysten loputtua, pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on tehtävä päätös yhteydenpitorajoitusten poistamisesta tai lieventämisestä. Pidättämiseen oikeutettu virkamies vastaa siitä, että yhteydenpitorajoitusten edellytykset ovat voimassa kyseisen pakkokeinon käytön ajan (PKL 4§ - 5§.)

Eurooppalaisen kidutuksen vastaisen komitea (CPT) on suositellut, että rajoitusvankien oikeusturvatakeita vahvistetaan sen varmistamiseksi, että tuomioistuimen määräämä yhteydenpitorajoitus ei kestä pidempään kuin on täysin välttämätöntä. Komitea on pyytänyt Suomen viranomaisia varmistamaan, että tutkintavangit, joiden yhteydenpitorajoitukset ovat päättyneet, sijoitetaan tavallisiin asuintiloihin viipymättä. Viranomaisten tiedonkulkua pyritään edelleen parantamaan siten, että kaikissa tapauksissa tuomioistuimesta välittyy vankilaan riittävän selkeästi tieto siitä, että vangin yhteydenpitorajoitukset on kumottu (CPT/Inf, 2015, 35.)

6 YHTEYDENPIDON VALVONTA OULUN VANKILASSA

Tutkintavangin yhteydenpitokeinoja laitoksen ulkopuolelle ovat muun muassa tapaamiset sekä kirjeitse ja puhelimitse tapahtuva yhteydenpito. Näitä kaikkia voidaan yhteydenpitorajoitusten avulla rajoittaa tai estää kokonaan, joko yhteyksiin laitoksen ulkopuolelle tai yhdessäoloon muiden tutkintavankien kanssa. Oulun vankilassa noin joka kolmannella tutkintavangilla on jokin yhteydenpitorajoitus, mutta täysin tarkkoja lukuja yhteydenpitorajoitetuista tutkintavangeista ei ole saatavilla. Tämä on rajoitusvängin oikeusturvan sekä rikosseuraamuslaitoksen toiminnan kehittämisen kannalta haasteellista.

Opinnäytetyöstä on poistettu salassa pidettävä osio (suojaustaso IV) Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (21.5.1999/621) 24.1§:n 5 kohdan perusteella.

Tähän asiaan olisi hyvä saada yksi yhteinen toimintatapa. Suurissa kaupungeissa, joissa välimatkat poliisilaitosten ja vankiloiden välillä ovat lyhyitä, yhteydenpitorajoitusten valvonta onnistuu poliisin osalta huomattavasti helpommin, kuin pitkien välimatkojen alueilla. Jos poliisi suorittaisi yhteydenpidon valvonnan kokonaan, se veisi resursseja muulta poliisin päivittäiseltä toiminnalta (Poliisin ja Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyöpäivät Kuopiossa.)

Tapaamiset. Kansainvälisen kidutuksen vastaisen komitean mukaan kaikilla vangeilla tulee olla oikeus vähintään tunnin viikoittaiseen tapaamiseen ja mahdollisuus soittaa puhelimella vähintään kerran viikossa. Jos vangille ei ole asetettu yhteydenpitorajoituksia, hänellä on oikeus tavata vieraita tarpeellisen valvonnan alaisena tapaamista varten varattuina aikoina. Tapaaminen voidaan kuunnella ja tallentaa teknisellä laitteella, jos se on tarpeen. Vängin asiamiehenä toimivaa asianajajaa tai oikeusavustajaa vangilla on oikeus tavata virka-aikana ilman aiheetonta viivytystä pääsääntöisesti muiden henkilöiden läsnä olematta. Tapaamisen valvonta tulee suorittaa tutkintavängin ja asiamiehen välistä keskustelua kuulematta (Holopainen, 2018.)

Oulun vankilassa järjestetään valvottuja tapaamisia kaksi kertaa viikossa, tällöin useampi vanki tapaa läheisiään samassa valvotussa tilassa. Valvomattomia eli niin sanottuja perhetapaamisia järjestetään kolmesti viikossa. Valvomaton tapaaminen on tarkoitettu ensisijaisesti niille vangeille, joilla ei ole mahdollisuutta poistumislupa. Lapsitapaamisia vankila järjestää kaksi kertaa viikossa ja lisäksi sopimuksen mukaan.

Opinnäytetyöstä on poistettu salassa pidettävä osio (suojaustaso IV) Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (21.5.1999/621) 24.1§:n 5 kohdan perusteella.

Kirjeenvaihto. Kaikilla vangeilla on oikeus kirjeenvaihtoon, jos sitä ei ole yhteydenpitorajoitusten vuoksi estetty. Tutkintavankeuslain mukaan (TvL 8:1 §) tutkintavangille saapunut kirje tai muu postilähetys saadaan kuitenkin avata ja sen sisältö tarkastaa lähetyksen sisältämää viestiä lukematta, jos halutaan selvittää sisältääkö lähetys kiellettyjä aineita tai esineitä.

Viranomaisilla on epäillessään rikosta tietyissä tilanteissa mahdollisuus pakkokeinona murtaa luottamuksellisen viestin suoja. Vangin ja hänen asiamiehensä välinen kirjeenvaihto nauttii erityistä suojaa. Oulun vankilassa kirjeen lukemisesta tulee kirjata tieto vankitietojärjestelmään ja päätös kirjeen lukemisesta on annettava vangille tiedoksi viipymättä (Oulun vankilan ohje).

Puhelimen käyttö. Jos puhelimen käyttöä ei ole yhteydenpitorajoitusten vuoksi estetty, vangilla on oikeus käyttää puhelinta omalla kustannuksellaan. Yhteydenpitorajoituksilla voidaan evätä soittaminen tietyille henkilölle tai kokonaan. Puhelimen käyttämisen ehtona on vangin velvollisuus ilmoittaa, keneen hän on yhteydessä. Puhelu voidaan kuitenkin keskeyttää, jos se vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen. Vangin soittoja asiamiehelle ei voida rajoittaa. (TvL 8:6 §.) Puhelu saadaan kuunnella ja tallentaa, jos se on tarpeen rikostaustaan, käyttäytymiseen tai puhelun vastaanottajaan liittyvästä perustellusta syystä, tutkintavankeuden tarkoituksen turvaamiseksi, rikoksen estämiseksi ja selvittämiseksi, vankilan järjestyksen turvaamiseksi tai henkilön suojelemiseksi (TvL 8:7 §).

Opinnäytetyöstä on poistettu salassa pidettävä osio (suojaustaso IV) Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (21.5.1999/621) 24.1§:n 5 kohdan perusteella.

Ulkoilu. Tutkintavangille on annettava mahdollisuus ulkoilla vähintään tunti päivässä, jollei terveydentila tai vankilan turvallisuuteen ja järjestykseen liittyvä erityisen painava syy ole tälle esteenä (TvL 3:5 §). Jos tutkintavangilla on yhteydenpitorajoituksia, tulee ne huomioida ulkoilua suunniteltaessa. Oulun vankilassa ulkoilupihoja on vankien määrään nähden vähän. Jos toisistaan erillään pidettäviä vankeja on paljon, voivat he joutua ulkoilemaan samaan aikaan. Lain mukaan näin ei kuitenkaan saisi olla, jos rajoituspäätös

ei yhteistä ulkoilua mahdollista. Samasta jutusta vangittuja rajoitusvankeja ei saa missään tapauksessa ulkoiluttaa samaan aikaan (EOAK/6446/2016.)

Toiminnot. Oulun vankilassa vangeilla on mahdollisuus työskennellä kiinteistöjen ylläpitotehtävissä sekä tuotantotoiminnassa puusepänteollisuudessa. Jokaisella osastolla on myös niin sanottu putsarivanki, jonka tehtävänä on huolehtia osaston yleisestä siisteydestä sekä esimerkiksi ruoan jakamisesta. Vangeilla on mahdollisuus myös suorittaa vankeusrangaistuksensa aikana peruskoulun ja lukion oppimäärä vankilakoulussa, joka toimii yhteistyössä Oulun aikuislukion kanssa. Lisäksi vankilassa voi opiskella valmentavaa ammatillista koulutusta (Valma). Puusepän koulutuksen voi käydä näyttökoulutuksena Valman kautta (Hämeenaho, 2019.)

Hämeenahon mukaan rajoitusvangeilla on heidän rajoituksensa huomioon ottaen mahdollisuus opiskella selliopiskeluna, mutta ei luokkaopiskelussa muiden vankien kanssa. He voivat myös työskennellä osaston putsarina, mutta oman osaston ulkopuolisiin työtehtäviin heillä ei ole mahdollisuutta osallistua.

Oulun vankilassa järjestetään rajoitusvangeille erilaisia psyykkistä ja fyysistä hyvinvointia ylläpitäviä toimintoja. Tällaisia toimintoja ovat esimerkiksi käsityöt, ruoanlaitto, leivonta, pelit, musiikki, kuntosali ja muu liikunta. Oulun vankilan rajoitusvankien ohjaajien tehtävänä on suunnitella rajoitusvangeille vapaa-ajan toimintoja sekä kannustaa heitä osallistumaan niihin. Suunnittelussa tulee ottaa huomioon vankien yhteydenpitorajoitukset toisten vankien kanssa. Oulun vankilan ohjaajan mukaan haasteellisinta onkin vankilan sisäisten rajoitusten suunnittelu ja valvominen.

Vangeilla on mahdollisuus päästä päihdekuntoutukseen katkaisuhoidon ja päihdearvion kautta. Vankilassa toteutetaan myös ongelmanratkaisutaitoja kehittävää ohjelmaa sekä väkivaltaisen taustan omaaville vangeille tarkoitettua kurssia (Rikosseuraamuslaitos, 2018).

Sijoittaminen. Tutkintavanki tulisi lain mukaan ensisijaisesti sijoittaa lähimpänä sijaitsevaan tutkintavankilaan (TvL 2:1§). Aina tämä ei kuitenkaan ole mahdollista sellaisissa rikoskokonaisuuksissa, joissa on useampi rikoksesta epäilty henkilö ja heillä on yhteydenpitorajoituksia toisiinsa. Tällöin osa epäillyistä voidaan sijoittaa muihin

tutkintavankiloina toimiviin vankiloihin. Mikäli rikoksesta ei epäillä kuin yhtä tutkintavankia, sijoittaminen vankilaan on helpompaa.

Vastuu tutkintavangin yhteydenpitorajoitusten valvonnasta on vankia säilyttävällä viranomaisella ja rajoitusvangit tulee sijoittaa vankilassa niin, että tuomioistuimen määräämät yhteydenpitorajoitukset toteutuvat täysimääräisesti. Tämän vuoksi tuomioistuimen ratkaisun tulee olla riittävän yksiselitteinen siinä, kenen toisten vankien kanssa tutkintavanki voi olla yhteydessä (EOAK/1346/2018.)

Yhteydenpitorajoitusten turvaaminen siten, että ne toteutuvat tuomioistuimen määräämällä tavalla, on Oulun vankilassa mahdollista kahdessa vastaanotto-osaston sellissä sekä yhdessä kolmannen kerroksen sellissä. Kyseiset sellit sijaitsevat täysin erillään muista selleistä. Vankilan muissa selleissä ei voida varmistua siitä, että vanki ei pääse tekemisiin muiden vankien kanssa, sillä sellien äänieristys ja sijainti mahdollistavat keskustelut vankien välillä. Vastaanotto-osastolla vankeja voidaan asuttaa vain tilapäisesti ja ainoastaan sen aikaa, kun yhteydenpitorajoitusten turvaamisen kannalta on välttämätöntä (EOAK/1346/2018.)

Yhteydenpitorajoitettujen vankien lisääntyneen määrän sekä rajoitusten toteutumisen vuoksi Oulun vankilassa on uudelleenjärjestelty osastoja. Uudelleenjärjestelyn tavoitteena on ollut yhteydenpitorajoitettujen vankien asuttaminen tavallisille asunto-osastoille ja ensimmäisen kerroksen osastot ovat nykyään käytössä pelkästään yhteydenpitorajoitetuille vangeille. Osastosijoittelussa yhteydenpitorajoitukset huomioidaan tarkasti (Hämeenaho 2019.) Oulun vankilan ohjaajan mukaan Oulun vankilassa on paljon samoista rikoskokonaisuuksista epäiltyjä vankeja, joiden yhteydenpitoa keskenään ei tule mahdollistaa. Tämä tulee huomioida niin sijoittamisessa kuin kuljettaessa yksittäisiä vankeja erilaisiin aktiviteetteihin.

Yhteydenpitorajoitettuja vankeja ei saa asuttaa huonompiin olosuhteisiin tai epätasa-arvoisesti muihin tutkintavankeihin verrattuna. Asumisolojen tulee olla normaalit ja tasavertaiset muihin vankeihin nähden ja sellikalustuksen tulee olla samanlainen kuin muissakin asuinselleissä (EOAK/1346/2018.) Lisäksi tutkintavankien tulee saada viettä kohtuullinen aika päivästä sellinsä ulkopuolella monipuolisen ja mielekkään toiminnan parissa. Vähimmäisaikana pidetään kahdeksaa tuntia päivässä (The CPT standards, "Substantive" sections of the CPT's General Reports, October 2006, s. 17, viitattu

EOAK/3787/2010). CPT on korostanut tutkintavankien toimintamahdollisuuksia siinäkin tapauksessa, että heihin on kohdistunut tuomioistuimen määräämiä yhteydenpitorajoituksia.

Vanginkuljetus. Vankien kuljetus poliisivankiloista tutkintavankiloihin on niin poliisin kuin rikosseuraamuslaitoksen vastuulla. Oulun vankila järjestää vankikuljetuksia poliisivankiloista kerran viikossa. Mikäli vanki ei saa olla yhteydessä muiden vankien kanssa yhteydenpitorajoitusten vuoksi, tulee hänet kuljettaa yksin. Tämä koskee niin poliisivankilasta tutkintavankilaan kuljetettavia matkoja, kuin vankilasta toiseen vankilaan kuljetettavia matkoja. Tämän vuoksi niin poliisin kuin rikosseuraamuslaitoksen tulisi olla selvillä kuljettamiensa kiinniotettujen yhteydenpitorajoituksista. Aina kun vankia kuljetetaan johonkin, häntä kuljettavalla virkamiehellä tulee olla mukana vankipassi. Vankipassissa on oltava maininta, mikäli kuljetettavalla on yhteydenpitorajoituksia sekä selvitys siitä, millaiset rajoitukset hänellä on.

Rajoitusten rikkominen. Yhteydenpidon valvonnan vastuu on viranomaisilla ja valvonta tulee toteuttaa niin, että rajoitusten rikkominen ei käytännössä ole mahdollista. **Opinnäytetyöstä on poistettu salassa pidettävä osio (suojaustaso IV) Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (21.5.1999/621) 24.1§:n 5 kohdan perusteella.**

Lähityö. tarkoittaa vangin kanssa vuorovaikutuksessa tehtävää työtä. Lähityön tavoitteena on rangaistusten vaikuttava täytäntöönpano, jossa rikosseuraamusasiakkaita motivoidaan ja valmennetaan rikoksettomaan elämäntapaan. Lähityötä toteutetaan kaikissa kohtaamisissa ja arkipäivän tilanteissa vankien kanssa. Lähityön sisältönä voi olla esimerkiksi vangin neuvominen, perehdyttäminen vankilan sääntöihin ja toimintaan, asioiden hoitaminen, keskustelu ja kuuntelu, vangin toimintaan puuttuminen ja ohjaaminen sekä motivointi toimintaan (Kari, 2017.) Lähityöllä on suuri merkitys myös vankituntemuksen saamisessa. Vankituntemus lisääntyy, kun ollaan tekemissä vankien kanssa, puhutaan ja tarkkaillaan vankeja. Vankituntemus on tärkeää ennen kaikkea turvallisuuden kannalta. Kun vanki tunnetaan, huomataan muutokset käyttäytymisessä (Ylisassi ym. 2016, 27.)

Oulun vankilassa meneillään olevan lähityöhankkeen myötä on lisääntyvissä määrin kiinnitetty huomiota vangin ja henkilökunnan väliseen vuorovaikutukseen ja vangin asioiden edistämiseen. Jokaiselle vangille on nimetty vastuuvirkamies, joka keskittyy erityisesti kyseisen vangin kanssa asioimiseen. Lähityöhankkeen yhtenä tavoitteena on

rajoitusvankien fyysisen ja psyykkisen toimintakyvyn parantaminen ja ylläpitäminen. Lähityöhankkeessa kiinnitetään erityistä huomiota yhteydenpitorajoitettujen vankien sosiaalisten yhteyksien lisäämiseen ja heidän liikuntamahdollisuuksiensa parantamiseen (EOAK/1346/2018.)

7 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

7.1 Tutkimusmenetelmät

Tutkimusmenetelmät jaetaan laadullisiin eli kvalitatiivisiin ja määrällisiin eli kvantitatiivisiin. Opinnäytetyön tavoitteena on analysoida haastatteluiden, lähdemateriaalin ja vankilatyökokemukseni avulla miten yhteydenpitorajoitukset toteutuvat Oulun tutkintavankilassa sekä miten tutkintavankeuslain muutos on vaikuttanut poliisiin ja vankilan toimintaan. Tämän vuoksi opinnäytetyön tutkimusmenetelmäksi on valittu **laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus.**

Laadullisella tutkimuksella pyritään saamaan vastaus kysymyksiin ”miksi?”, ”miten?” ja ”millainen?”. Tutkimusaineistot ovat usein varsin suppeita, mutta ne pyritään analysoimaan mahdollisimman tarkasti. Usein tietoja kerätään syvähaastatteluilla tai ryhmäkeskusteluilla. Laadullinen tutkimus noudattaa pääsääntöisesti yleistä tutkimusprosessia (Holopainen & Pulkkinen, 2002, 21). Tutkimuksessa pyritään paljastamaan tosiasioita olemassa olevien väitteiden todentamisen sijaan (Hirsjärvi ym. 2005, 152). Kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti, eikä satunnaisotoksen menetelmää käyttäen (Hirsjärvi ym. 2007, 160).

Laadullisessa tutkimuksessa tulee olla selkeä työn alussa asetettu tutkimusongelma, johon pyritään hakemaan vastauksia. Tämän ongelman asettaminen on osa prosessia. Tutkimusongelmaan tulisi jo alussa liittyä kuva siitä, miten ja millä tavalla aineisto kootaan ja käsitellään. (Nummenmaa ym. 1999, 19).

Kerättävän aineiston määrää ei voida laadullisessa tutkimuksessa määritellä, vaan määrän ratkaisee itse aineisto kylläntymisen kautta. Aineiston keruuta jatketaan niin kauan kunnes se toistaa itseään, esimerkiksi kun haastatteluissa ei enää ilmene mitään uutta verrattuna aiempiin, aineiston keruuta ei tarvitse enää jatkaa. Aineistoa tulee siis kerätä niin kauan ja niin paljon, että tutkimusongelma ratkeaa, sillä laadullisessa tutkimuksessa tutkija ei tunne ilmiötä ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Tutkija ei aloittaessaan tiedä, mitä

hän etsii aineistosta ja mikä aineistosta tuottaa ratkaisun, koska tutkijalla ei ole ymmärrystä ilmiöstä. Laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmiä ovat havainnointi, haastattelut, erilaiset dokumentit ja kysely (Kananen, 2015, 128.)

Teorian merkitys laadullisessa tutkimuksessa on selvä ja tämän takia sitä tarvitaan. Teoreettisessa tutkimuksessa uskottavuuskysymys riippuu siitä, miten argumentointi tehdään eli kuinka pätevästi ja uskottavasti käytetään lähdeaineistoa (Tuomi & Sarajärvi, 2004, 21). Laadullinen tutkimus on kokemusperäistä ja siinä on kyse empiirisen analyysin tavasta tarkastella aineistoa ja argumentoida.

Laadullisen aineiston ongelma on usein aineiston runsaus sekä moninaisuus. Tutkijan tulisi löytää laajasta aineistosta vastaus asettamaansa tutkimusongelmaan. Laadullisessa eli kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei ole yhtä ainoaa menetelmää aineiston käsittelylle kvantitatiivisen tutkimuksen tavoin (Kananen, 2015, 129.) Toiminnallisessa opinnäytetyössä ei aina ole välttämätöntä myöskään analysoida kerättyä aineistoa yhtä tarkasti ja järjestelmällisesti kuin tutkimuksellisessa opinnäytetyössä. Tämä koskee ainoastaan laadullisella tutkimuksella kerättyä aineistoa toiminnallisissa opinnäytetyöissä (Vilkkä ym., 2004, s.57-58).

7.2 Aineiston keruumenetelmät

Laadullisessa tutkimuksessa aineistonkeruumenetelminä käytetään dokumentteja, havainnointia ja erilaisia haastatteluja. Haastattelumuotoja voivat olla lomakehaastattelu, teemahaastattelu sekä avoin haastattelu. Haastattelun etu on ennen kaikkea joustavuus. Haastattelijalla on mahdollisuus toistaa kysymys, oikaista väärinkäsityksiä, selventää sanamuotoja sekä käydä keskustelua haastateltavan kanssa. Joustavan haastattelusta tekee myös se, että tutkija voi esittää kysymykset siinä järjestyksessä kuin katsoo aiheelliseksi (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 85-86.)

Tässä opinnäytetyössä käytin teemahaastattelua. **Teemahaastattelu eli puolistrukturoitu haastattelu** on suosituin haastattelumuoto. Tutkimusongelman pohjalta poimitaan keskeiset teemat ja aiheet, joiden ympärille haastattelu rakennetaan. Teemat tulee valita tarkoin, jotta tutkija saa tarpeeksi tietoa haastateltavilta tutkimusongelmaan vastatakseen. Teemahaastattelun tarkoituksena on antaa haastateltavalle tilaa tuoda esiin oma henkilökohtainen näkemyksensä teeman pohjalta (Vilkkä 2015, 124-127.)

Teemahaastattelun tarkoituksen mukaisesti ennen haastatteluja määrittelin keskeiset teemat, joihin haastatteluiden aikana keskityin. Täysin tarkkoja haastattelukysymyksiä en lyönyt lukkoon etukäteen, vaan muokkasin kysymyksiä haastattelun kulun mukaisesti (Hyvärinen ym. 2017, 21.)

Teoriatiedon pohjaksi etsin tietoa useista eri lähteistä. Poliisiammattikorkeakoulun kirjastosta löytyi aiheeseen sopivaa kirjallisuutta ja internetistä etsin opinnäytetyön aiheeseen liittyvät lait, määräykset ja asetukset sekä erilaisia tutkimuksia ja julkaisuja. Etsiessäni internetistä lähdemateriaalia, varmistin että lähde on luotettava ja ajantasainen. Lisäksi lähteinä käytin Oulun vankilasta saatuja ohjeita, oppaita ja koulutusmateriaalia. Vartijatyokokemuksestani Oulun vankilassa, on myös ollut hyötyä opinnäytetyön aiheen käsittelyssä ja tiedonkeruussa.

7.3 Aineiston analyysi

Haastatteluaineiston analyysi aloitetaan litteroinnilla. Litterointi tarkoittaa haastattelusta saadun nauhoitetun aineiston muuttamista kirjoitettuun muotoon. Aineisto voidaan litteroida joko kokonaan tai vain osittain. Haastatteluaineiston kirjalliseksi muuttaminen on työlästä, mutta se mahdollistaa aineiston tutkimisen. Laadullisissa tutkimuksissa aineiston tulee aina olla kuva- tai tekstimuodossa. Litteroinnissa olennaista on, mitä tutkimuksella tavoitellaan ja kuinka tarkkaa litterointia aineisto vaatii tavoitteeseen pääsemiseksi. Haastateltavien lausumat tulee esittää oikeassa merkityksessä, eikä haastateltavien puhetta tule litteroinnissa muuttaa tai muokata (Vilka 2015, 137.)

Teemahaastatteluun kerätyn aineiston määrä on yleensä runsas. Tutkimusmateriaalin määrän määrittelee muun muassa haastattelujen pituus. Tutkimusmateriaalin analysoinnissa ei ole niinkään kyse analysoitavan materiaalin määrästä, vaan sen laadusta (Hirsjärvi & Hurme 2017, 135). Aineiston laajuus vaikuttaa litteroinnin tarkkuuteen, sillä laajaa aineistoa ei ole aina järkevää litteroida kokonaan. Valikointiperusteen tulee olla perusteltua, pohdittua sekä johdonmukaista (Ruusuvoori ym. 2017, 14.)

Laadullisen tutkimusaineiston sisällönanalyysi on tutkimusmenetelmän metodi, jossa merkityssuhteita ja merkityskokonaisuuksia etsitään tutkimusmateriaalista. Aineistolähtöistä sisällönanalyysia käytetään, kun tutkijan tavoitteena on löytää tutkimusaineistosta toiminnan logiikka tai tyyppikertomus. Sisällönanalyysin ensimmäinen vaihe on

kertomuksen pelkistäminen niin, että tutkimusaineistosta karsitaan tutkimuksen kannalta epäolennainen tieto pois (Vilkkä 2015, 163-164.)

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä yhdistellään käsitteitä, näin saaden vastaus tutkimustehtävään. Sisällönanalyysi perustuu tulkintaan ja päättelyyn, jossa edetään johdonmukaisesti kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 124-127.)

8 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

8.1 Tutkimuksen luotettavuus

Tieteellisen tutkimusten lähtökohtana ja pyrkimyksenä on tuottaa luotettavaa tietoa tutkittavasta asiasta. Tutkimuksen tarkoitus on arvioida ja tarkastella saadun tiedon totuudenmukaisuutta. (Kylmä & Juvakka, 2007, 127). Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointiin ei ole olemassa yksiselitteisiä ohjeita, mutta tutkimuksen kohdetta ja tarkoitusta tulee arvioida aina kokonaisuutena. Tutkimuksessa tulee selvittää, mitä ollaan tutkimassa ja miksi sekä millä menetelmällä ja tekniikalla tehdään aineistonkeruu. Menetelmä voi olla esimerkiksi haastattelu ja tekniikka haastattelun nauhoitus. (Tuomi & Sarajärvi, 2003,135.)

Laadullisessa tutkimuksessa on totuuskysymyksen lisäksi tarpeen erottaa toisistaan havaintojen luotettavuus ja niiden puolueettomuus. Puolueettomuus nousee kysymykseen esimerkiksi siinä, pyrkiikö tutkija ymmärtämään haastateltavia vai vaikuttaako tutkijan oma näkemyksensä siihen, mitä hän kuulee ja havainnoi. Pohtiessa tutkimuksen luotettavuutta, tulisikin pyrkiä huomioimaan tutkijan puolueettomuusnäkökulma (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 160.)

Haastattelun luotettavuus on riippuvainen aineiston laadusta. Luotettavuutta lisää kaikkien haastatteluiden suorittaminen samalla kaavalla, tallenteiden hyvä kuuluvuus, samat säännöt materiaalin litteroinnissa alusta loppuun sekä luokittelun säännönmukaisuus. (Hirsjärvi & Hurme, 2017, 185.)

Teoreettisessa tutkimuksessa uskottavuuskysymys kulminoituu siihen, miten argumentointi tehdään eli kuinka pätevästi ja uskottavasti käytetään lähdeaineistoa (Tuomi, Sarajärvi, 2004, 21). Vaikka haastattelututkimuksessa haastatelluilta kysytään usein suurin piirtein

samaa asiaa, joka on tutkimusongelmana, ihmisten vastauksia ei kuitenkaan voi pitää sellaisenaan tutkimuksen tuloksena. Tutkimus edellyttää myös jonkinlaista teoreettista argumentaatiota (Alasuutari, 1999, 71-72.)

Jos kysymykset ovat muotoiltu niin, että ne peilaavat tutkijan omia käsityksiä tutkittavasta asiasta, voi haastateltava tunnistaa tämän, jolloin hän ei vastaa kysymykseen omien kokemusten ja käsityksiensä mukaan, vaan tutkijan toivomalla tavalla. (Vilka 2015, 124-127).

8.2 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimat eettiset periaatteet on jaettu kolmeen osaan. Näitä ovat, tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen sekä yksityisyys ja tietosuoja (Hyvärinen ym. 2017, 414.) Tieteellinen tutkimus voi olla eettisesti hyväksyttävää ja luotettavaa. Sen tulokset ovat uskottavia vain, jos tutkimus on rakennettu hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla. Epäeettisellä ja epärehellisellä toiminnalla voidaan vahingoittaa tieteellistä tutkimusta tai jopa mitätöidä sen tulokset. Tällaisella toiminnalla tehdyt teot ovat joko tahallisia tai huolimattomuudesta tehtyjä (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2012, 6.)

Hyvän tieteellisen käytännön loukkaukset jaotellaan kahteen kategoriaan, joita ovat vilpillinen toiminta ja piittaamattomuus hyvästä tieteellisestä käytännöstä. Nämä voivat ilmetä sekä tutkimuksen suunnittelussa ja tekemisessä että tutkimustulosten ja johtopäätösten esittämisessä. Sen lisäksi, että piittaamattomuus hyvästä tieteellisestä käytännöstä ja vilppi tieteellisessä toiminnassa ovat hyvän tieteellisen käytännön vastaisia, ne voivat olla myös lainvastaisia tekoja. Vilpillistä toimintaa ovat tekaistujen tulosten sepittäminen, alkuperäisten havaintojen vääristeleminen, jonkun toisen tekemän teoksen kopioiminen eli plagioiminen sekä toisen henkilön tutkimusaineiston anastaminen (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2012, 8-9.)

Vapaaehtoisuudesta on muodostunut hyvin voimakas normi tutkimuksissa. Käytännössä se tarkoittaa sitä, että haastateltavalle kerrotaan tutkimuksen vapaaehtoisuudesta sekä mahdollisuudesta keskeyttää tutkimus koska tahansa. Haastateltavien tietojen suojaaminen yhdessä aineiston käyttötarkoituksen määrittämisen kanssa muodostavat aineiston luottamuksellisuuden sisällön (Kuula, 2006, 107-108.)

9 HAASTATTELUJEN TOTEUTTAMINEN

9.1 Haastateltavien valitseminen

Opinnäytetyötä varten haastattelin monipuolisesti eri tehtävissä toimivia henkilöitä, jotka liittyvät yhteydenpitorajoitusten esittämiseen, määräämiseen ja valvomiseen. Tutkimukseeni halusin saada esille sekä poliisin että rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön näkökulmat ja mielipiteet, sillä työn aihe liittyy hyvin vahvasti molempiin organisaatioihin.

Poliisista haastattelin tutkinnanjohtajaa. Tutkinnanjohtaja on se henkilö, joka asettaa yhteydenpitorajoituksia kiinniottamisen ja pidättämisen aikana sekä esittää yhteydenpitorajoituksia tuomioistuimelle myös tutkintavankeuden aikana. Seuraavana haastattelin käräjäoikeudessa työskentelevää siviilituomaria (liite 1). Vuoden vaihteesta 2019 asti siviilituomarit ovat hoitaneet pakkokeinoistunnot, joten he myös asettavat tutkintavangin yhteydenpitorajoitukset.

Vankilasta haastatteluun osallistui kaksi rajoitusvangeille tarkoitetulla osastolla työskentelevää rikosseuraamuslaitoksen virkamiestä sekä rikosseuraamusesimiestä (liite 2). Vankilan henkilöstö osaltaan huolehtii yhteydenpitorajoitusten toteutumisen valvomisesta.

Opinnäytetyöhön toin esille myös vankien mielipiteitä, sillä he ovat niitä, joilla on henkilökohtaisesti kokemusta yhteydenpitorajoituksista ja siitä, miltä rajoitusten kanssa eläminen tuntuu. Vankien haastatteluja ei tehty henkilökohtaisesti, vaan rajoitusvankien ohjaaja jakoi vangeille määrittelemäni kysymykset (liite 3) ja vangit vastasivat niihin kirjallisesti. Tällä tavalla varmistin, etten läsnäolollani, puhetavallani tai muulla kysymyksen esittämistavalla vaikuttanut tutkintavangin vastauksiin.

9.2 Haastatteluihin valmistautuminen

Heti työn alkuvaiheessa pidimme palaverin Oulun vankilassa rikosseuraamusesimiehen, turvallisuusvartijan sekä ohjaajan kanssa. Osallistuin myös Rikosseuraamuslaitoksen ja Poliisin väliseen tapaamiseen ennen kuin olin aloittanut työni kirjoittamisen. Työn keskivaiheilla pidimme toisen kokoontumisen Oulun vankilassa ohjaajien ja vartijoiden kanssa. Tällöin haastattelin myös rikosseuraamusesimiestä. Näistä tapaamisista sain työhöni kirjallisen materiaalin lisäksi paljon erilaisia näkökulmia ja mielipiteitä.

Halusin saada mahdollisimman vankan teoriapohjan, ennen kuin aloitan haastattelut, jotta ymmärrän paremmin haastateltavia sekä osaan kysyä heiltä oikeita kysymyksiä. Olin määritellyt työhöni tutkimuskysymykset, joihin hain haastattelujen kautta vastauksia.

Tein haastattelurungon, jonka kysymykset hieman vaihtelivat haastateltavan työnkuvan mukaan. Tutkinnanjohtajaa sekä siviilituomaria haastattelin henkilökohtaisesti. Heidän haastattelunsa tallensin ja myöhemmin litteroin. Vankilan ohjaajalle ja vartijalle lähetin haastattelukysymykset sähköpostitse. Vankien haastattelu toteutettiin niin, että lähetin kysymykset ohjaajan sähköpostiin, joka jakoi ne vangeille. Vastaukset ohjaaja palautti skannattuna minulle. Rikosseuraamusesimiestä haastattelin vapaamuotoisesti kerätäkseni tietoa Oulun vankilan käytännöistä.

Päädyn käyttämään puolistrukturoitua haastattelua eli teemahaastattelua. Vaikka olin laatinut haastateltavalle kysymyksiä, korostin heti haastattelun alussa, että haastateltava saa kertoa mitä tahansa hänelle tulee mieleen käsiteltävästä asiasta. Osa kysymyksistä jäi haastattelun edetessä pois, mutta toisaalta saatoinkin kysyä haastateltavalta myös ennakkoon suunnittelemattomia kysymyksiä. Haastattelut kestivät noin 30 – 60 minuuttia. Haastattelut on tehty osittain nimettöminä ja vastaukset käsiteltiin luottamuksellisesti.

10 HAASTATTELUN TULOKSET

Haastatteluiden aluksi pyrin saamaan selville, miten yhteydenpitorajoitukset liittyvät haastateltavan työnkuvaan. Kysymysten avulla yritin saada esille mahdollisimman monipuolisesti yhteydenpitorajoituksiin ja tutkintavankeuslain muutokseen liittyviä mielipiteitä. Halusin selvittää, asettaako poliisi yhteydenpitorajoituksia oikein perustein ja onko poliisilla vielä jotakin parannettavaa asian suhteen. Tutkintavangeilta halusin aitoja ja rehellisiä mielipiteitä siitä, kuinka he kokevat yhteydenpitonsa rajoittamisen vapaudenmenetyksen lisäksi.

10.1 Yhteydenpitorajoitusten toteutuminen

Yleisin syy rajoitusten asettamiseen on esitutkinnan vaikeuttamisvaara. Tuomarilta poliisi sai nuhteita siitä, että yhteydenpitorajoituksia esitetään poliisin puolelta joissakin tapauksissa liian tiukkoina ja myös vangit pitivät yhteydenpitorajoituksia kohtuuttomina. Vaikka eduskunnan oikeusasiamies on kritisoinut rajoitusten määräämistä liian tiukkoina sekä myös sitä, ettei rajoituksia ole poistettu tarpeen lakattua, yhteydenpitorajoitukset eivät

ole olleet Suomessa kansainvälisesti kritisoitu ongelma samoissa määrin kuin esimerkiksi Tanskassa ja Ruotsissa. On kuitenkin selvää, että käytäntöjen läpinäkyvyydessä ja seurannassa olisi parantamisen varaa (Rantala ym. 2017, 77.) Tutkinnanjohtaja sekä siviilituomari olivat yhtä mieltä siitä, että yhteydenpitorajoituksia ei aseteta ilman perusteita

Opinnäytetyöstä on poistettu salassa pidettävä osio (suojaustaso IV) Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (21.5.1999/621) 24.1§:n 5 kohdan perusteella.

”Kun valvottuna voidaan määrätä rajoituksia, niin on aika kohtuutonkin, että vaan avustajaan voi olla yhteydessä. Ja sitten jos on läheisiä, niin voi olla kyllä vaimoon yhteydessä, mutta ei tyttäreen. Miksi näin? Poliisi on vähän liian tiukka. Toisaalta mä ymmärrän sen, että poliisilla saattaa olla halu pelata varman päälle näissä ja huolehtia siitä, että ei mitenkään välikäsien kautta saada tätä tietoa menemään. Mutta yhteydenpitorajoitus saattaa eristykseen tutkintavangin ja se on aika ankaraa ja aika tiukka paikka ja on syytä huolehtia siitä, että ei tarpeettomasti niitä käytetä.”

Kritiikki ja keskustelu liian tiukoista rajoituksista on täysin ymmärrettävää. Tulisiko tarkemmin miettiä mikä syyt johtavat rajoituksiin ja ovatko ne perusteltuja. Miksi rajoitus koskee äitiä, mutta ei isää, mitkä syyt johtavat perheenjäsenistä eristämiseen? Siviilituomari korosti sitä, että eristäminen on hyvin rankkaa psyykkisesti. Tämän vuoksi valvotut yhteydenpidot pitäisi hyväksyä aiempaa helpommin.

”Kun yhteydenpitorajoitusten kautta hänet on suljettu ulkopuoliselta maailmalta täysin, niin käräjäoikeus edellyttää sen, että poliisin pitää siinä olla aktiivinen, että lieventää tai poistaa yhteydenpitorajoitukset siinä määrin, miten se on mahdollista”.

Liian löysin perustein tehdyt yhteydenpitorajoitusten kevennys voi vaarantaa esitutkinnan. Tutkinnanjohtajan kanta asiaan oli selkeä. Yhteydenpitorajoituksia kevennetään, jos se on tarpeen, mutta päätökset tehdään tehtävä edellä. Jos esitutkinnan ja tutkintavankeuden tarkoitus vaarantuu yhteydenpitorajoitusten keventämisestä, niin tutkinnanjohtajan tulee pitää huolta siitä, ettei rajoituksia tällaisissa tapauksissa kevennetä liian aikaisin.

Yhteydenpitorajoituksia ei tule myöskään lieventää vääristä syistä, kuten esimerkiksi siksi, että vankilaan sijoittaminen on helpompaa ilman yhteydenpitorajoitusten olemassaoloa.

”Jos sä kopitat jonku, mikä on mun mielestä pakkokeinona aina aika raju, kun jonkun vapaus viedään, niin miksi mokata se homma sitten sillä, että menee löysäämään liian aikaisin. Siihen pyritään, että heti kun tarve on loppunut, mutta ei liian aikasin”

Eikö yhteydenpitorajoitukset ole turhia, jos ne eivät tosiasiallisesti toteudu? Toteutumisen kannalta tärkeänä pidetään ensisijaisesti tutkintavankien sijoittelua vankilan osastoille.

Opinnäytetyöstä on poistettu salassa pidettävä osio (suojaustaso IV) Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (21.5.1999/621) 24.1§:n 5 kohdan perusteella.

Rajoituspäätösten kirjaamisella on suuri merkitys. Poliisin olisi tärkeää huolehtia siitä, että vankilassa, johon rajoitusvanki sijoitetaan, on tiedossa yhteydenpitorajoitusten sisältö mahdollisimman selkeästi. Useassa keskustelussa rajoitusvankien ohjaajan kanssa tuli ilmi, että tässä asiassa kaivataan parannusta.

”Yhteydenpitorajoitusten selvyyteen kaipaisin toisinaan selvennyksiä. On käynyt niin, ettei meille tulleissa rajoitustiedoissa ole esimerkiksi mainittu samasta jutusta vangittuna olevien vankien nimiä. Ennen kaikkea rajoitustietojen yhdenmukaisuus ja selkeys olisivat asioita, jotka helpottaisivat työskentelyä täällä vankilassa.”

Vangeista suurin osa olikin sitä mieltä, että yhteydenpitorajoitukset ovat kohtuuttomat. Monilla oli vaikeuksia vuokranmaksun sekä muiden laskujen maksamisen kanssa. Tutkintavankien mukaan yhteydenpidon rajoittaminen on henkisesti hyvin raskasta. Tiukat rajoitukset vaikuttivat myös yhteistyöhalukkuuteen esitutinnan aikana. Rajoitusten jatkaminen vielä esitutinnan jälkeen vaati jo tarkempia perusteluita. Toisaalta, jos esitutinnassa todetaan aiheutta syyttää kiinniotettua rikoksesta, onko sympatialle silloin tilaa? Laki määrittelee toimintatavat ja niitä tulee noudattaa, oli tilanne mikä tahansa.

”Lähinnä vitutti ja vähensi kiinnostusta auttaa esitutkintaa. Eniten vitutti, kun vuokrien kans on ongelmia. Ainakin entistä vähemmän haluaa auttaa poliisia yhtään missään. Ja pelkkää vittuiluhan nää rajotukset on

tutkiminnanjohtajan ja syyttäjän kohdalta, ainakin nyt kun esitutkinta on valmis.”

”Tuntuu niinku mulla ei ois enään ihmisarvoa. Oon nuori ihminen ja voisin elää parempaakin elämää tulevaisuudessa, mutta en tiä miten tämä kokemus vaikuttaa muhun.”

10.2 Tutkintavankeuslain muutoksen vaikutukset

Tutkintavankeuslain muutos on aiheuttanut niin poliisissa kuin käräjäoikeudessakin ennen kaikkea hämmennystä. Muutosta pidettiin kaikin puolin haastavana, jopa huonona. Kritiikkiä aiheutti se, ettei muutokseen ole saatu riittävästi ohjausta eikä sen koko merkitystä ole vielä ymmärretty. Haasteena nähtiin myös lisääntyvän työn määrä. Haastateltavien mukaan kuljetusten lisääntymistä ei ole otettu millään tavalla huomioon resurssien määrässä. Työn määrä ja kuljetuksiin kuluva aika on lisääntynyt erityisesti pitkien välimatkojen alueella. Oulu on Suomen pohjoisin tutkintavankila ja jos vankikuljetuksissa Kemistä Ouluun kuluu aikaa useampi tunti, kuinka kauan aikaa kuluu kuljettaessa vankia Inarista tai Utsjoelta? Mistä tehtävästä aika on pois ja kuinka paljon poliisiresurssia kuljetus vaatii? Poliisit eivät lakimuutokseen olleet tyytyväisiä.

”Muutos aiheutti hämmennystä, koska ohjausta ei tullut mistään ylempää. Ja oikeastaan vain toimijoiden kesken ollaan pähkäilty mitä tuleman pitää.”

”Tämmösiä muutoksia tulee, mutta työnantaja eli valtio ei sitten kompensoi sitä lisätyön määrää, että antais meille lisäkäsiä. Työmäärän lisäyksiä ei oteta näissä ollenkaan huomioon”

Haastatteluissa kävi ilmi, että koska tutkintavangit joutuvat siirtymään nyt nopeammin tutkintavankilaan, saattaa se aiheuttaa tutkinta-aikojen pidentymistä, koska kuulustelujen järjestäminen on haastavampaa ja vie enemmän aikaa. Kuulustelutapahtumia ei voida järjestää niin joustavasti kuin poliisivankilassa. Lisäksi huolta aiheutti tutkinnan laadun kärsiminen muutoksen seurauksena.

”Lisää tutkimnan painetta. Se täytyy lähteä all in, koska seittemän vuorokauden jälkeen se lähtee Ouluun ja homma menee paljon vaikeemmaks. Panokset on paljo kovemmat, tehdä se homma nopeesti.”

Haastateltavat pitivät ongelmallisena tilannetta, jossa samaan rikokseen syyllistyneitä on useita eikä heitä kaikkia voi sijoittaa Oulun vankilaan tilojen puutteen vuoksi. Tällöin tutkintavanki saatetaan sijoittaa vielä kauemmas esimerkiksi Itä-Suomeen. Tämä aiheuttaa esitutkinnassa haasteen, miten vankia pystytään kuulustelemaan. Syyttäjät myös edellyttävät, että epäillyn kuulustelussa täytyy lähtökohtaisesti olla allekirjoitus. Tutkinnanjohtajan mukaan kuulustelujen hoitaminen vaatii innovatiivisuutta sekä kekseliäisyyttä, jotta tutkinta saadaan hoidettua järkevästi. Myös siviilituomari piti tilannetta ongelmallisena.

”Esitutkinta-aika tulee pitenemään, matkoista aiheutuu hankaluuksia, yhteydenpidon rajotukset voi vaikeutua. Riski siitä kasvaa, kun ne siirretään sellaseen paikkaan, missä ei voi valvoa. Mut ennen kaikkea, kun ei voi päästä kuulustelemaan heti, vaan täytyy matkustaa pitkiä matkoja ja kokonaisesitutkinta-aika pitenee. Ja siitä sitten seuraa, että vaikka tää säilytysaika saadaan kuntoon, niin monet muut asiat tulee ongelmiks.”

Aiheuttaako kiire lisää ongelmia, estääkö se lainmukaisen lopputulokseen pääsemisen? Mihin tutkinnan laadun heikkeneminen voi johtaa? Tuomari oli huolissaan etenkin esitutkinnan laadun kärsimisestä. Jos poliisilla on kiire suorittaa kuulustelut valmiiksi ennen tutkintavankilaan siirtoa, on mahdollista, että jotain jää tekemättä tai esitutkintatoimenpiteet suoritetaan muuten laadullisesti huonommin.

”Jos aikarajoja vastaan joudutaan taistelemaan, että mitä nopeemmin. Ni sitä nopeemmin tulee valmista, mutta tuleeko sitte parempaa. Saattaa olla, että laatu kärsii. Jää joku toimenpide suorittamatta.”

Opinnäytetyöstä on poistettu salassa pidettävä osio (suojaustaso IV) Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (21.5.1999/621) 24.1§:n 5 kohdan perusteella.

Lakimuutoksen hyvänä puolena nähtiin usean eri tahon mielestä se, että isoille poliisivankiloille ei ole enää niin suurta tarvetta. Myös tutkinta-aikojen mahdollinen lyhentymisen koettiin positiivisena asiana, kunhan se ei vaikuta esitutkinnan laatuun. Tuomarin mukaan näyttäisi siltä, että lakimuutos kohtelee erilaisia tutkintoja eri tavalla. Osaa tutkinnoista se saattaa pidentää, osaa lyhentää ja joihinkin se ei vaikuttaisi mitenkään.

Siviiliuomarin näkemyksen mukaan lyhyet tutkintavankeudet voivat lyhentyä entisestään, kun taas pitkiin sillä ei olisi vaikutusta.

”Kun tiedetään, että tätä ihmistä ei voida pitää meillä kuin muutaman päivän, niin toimitaan nyt erittäin nopeasti. Toimitetaan ne kaikki kuulustelut erittäin nopeasti, hyvin nopeasti ne, jotka vaan voidaan. Ja siitä seuraa, että sellaset jutut, jotka on aika helppo selvittää ja jossa vastaaja on hyvin valmis kertomaan sen minkä tietää, niin ne tulee nopeesti valmiiksi.”

Opinnäytetyöstä on poistettu salassa pidettävä osio (suojaustaso IV) Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (21.5.1999/621) 24.1§:n 5 kohdan perusteella.

Siviilituomari oli huolissaan siitä, että uuden tutkintavankeuslain oikein ymmärtäminen on haastavaa ja sen tarkoitus voidaan mieltää monella eri tavalla. Haastattelussa kävi ilmi, että vaikka tutkintavankeuslaissa edelleen on säädetty, että erityisestä syystä tutkintavankia voidaan säilyttää poliisivankilassa enemmän kuin seitsemän päivää, ei poliisi ole käyttänyt tätä pykälää hyväkseen. Tämä mahdollisuus tuntuu jääneen ihan täysin huomiotta vuoden vaihteen jälkeen. Siviilituomari toivoi, että poliisi tulisi tulevaisuudessa käyttämään oikeuttaan pyytää pitempiä säilytysaikoja. Hänen mukaansa esimerkiksi yhteydenpitorajoitusten toteutumisen turvaaminen olisi hyväksyttävä peruste säilytysajan pidentämiselle.

Opinnäytetyöstä on poistettu salassa pidettävä osio (suojaustaso IV) Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (21.5.1999/621) 24.1§:n 5 kohdan perusteella.

11 JOHTOPÄÄTÖKSET JA OMA POHDINTA

11.1 Yhteydenpitorajoitusten toteutuminen

Suomen vankilat ovat saaneet huomautuksia eduskunnan oikeusasiamieheltä sekä yhteydenpitorajoitettujen vankien epäasiallisesta kohtelusta että yhteydenpitorajoitusten noudattamatta jättämisestäkin. Rajoitusvankien siirtäminen olosuhteiltaan heikoista poliisivankiloista tarkoituksen mukaisiin tutkintavankiloihin ei ole sujunut ongelmitta. Rajoitusvankien määrä on kasvanut vuoden 2017 jälkeen huomattavasti ja tämä on aiheuttanut vankiloille ongelmia sijoittamisen suhteen.

Vankiloissa ei ole riittävästi asianmukaisia tiloja ja resursseja rajoitusvankien asuttamiselle, jolloin heitä on jouduttu muun muassa ulkoiluttamaan yhdessä toisten rajoitusvankien kanssa. Muun muassa Oulun vankilassa tilojen puute on suuri, eikä rajoitusvankien sijoittaminen sen takia ole helppoa. Tilojen riittämättömyyden tai puutteiden takia rajoitusvangille ei pystytä takaamaan hänelle kuuluvia perusoikeuksia, kuten ulkoilua ja normaaleja asuinolosuhteita. Toisaalta, vaikka tila-asiat olisivat kunnossa, haasteena on suunnitella toiminta niin, että yhteydenpitorajoitukset toteutuisivat täysimääräisesti. Koska rajoitusvankien määrä on vankilassa kasvanut, ongelmia tuottaa mm. ulkoiluttamisen ja toimintojen järjestäminen erikseen niin, ettei vangit pääsisi tekemisiin toistensa kanssa.

Tutkimuksen aikana on eteeni tullut myös useita vankien tekemiä kanteluita siitä, että yhteydenpitorajoitukset ovat olleet vangin mielestä liian tiukat. Lähes kaikissa lukemissani kanteluissa, niin oikeusasiamies kuin hovioikeuskin ovat olleet kantelijan kanssa samalla kannalla rajoitusten liiallisesta tiukkuudesta. Tutkimusta tehdessäni on tullut esille väitteitä jopa siitä, että poliisi on ikään kuin kaiken varalta saattanut vaatia tutkintavangille mahdollisimman tiukkoja yhteydenpitorajoituksia. Myös haastatteleman tuomari totesi, että tässä asiassa poliisilla olisi parantamisen varaa. Samoin lähes kaikkien haastattelemieni vankien vastauksissa yhteydenpitorajoituksia pidettiin kohtuuttomina ja hankalina, erityisesti silloin, jos rajoitukset koskettivat kaikkia tutkintavankien läheisiä, vaikka vangitun mielestä läheisillä ei ole olisi ollut mitään tekemistä tutkittavan rikoksen kanssa.

Koska vangittuna sosiaalinen elämä on minimissään, yhteydenpito laitoksen ulkopuolelle on äärimmäisen tärkeää. Se on merkityksellistä myös siksi, ettei koko elämä keskittyisi suljetussa laitoksessa elämiseen, vaan vanki saisi yhteyden myös normaaliin elämään vankilan ulkopuolelle. Tällöin vankilasta palaaminen takaisin yhteiskuntaan vankeusrangaistuksen päätyttyä olisi helpompaa.

Vankilan ulkopuolelle ulottuvien yhteydenpitorajoitusten lisäksi moitteita on saanut myös vankilan sisäisten rajoitusten laajuus. Mikäli yhteydenpitorajoitukset koskevat useampaa vankia, pitäisi rajoituspäätös laatia täytäntöönpanon vuoksi mahdollisimman tarkasti. Koko vankilayhteisöön kohdistuva yhteydenpidon rajoittaminen voi olla välttämätöntä esitutinnan aikana, mutta silloin rajoittamiseen pitää olla hyvät perusteet ja rajoituksen kesto tulee olla lyhytaikainen.

Täydet yhteydenpitorajoitukset tarkoittavat sitä, että vangittu on tutkintavankilassa eristetty täysin muista tutkintavangeista ja siten ympärivuorokautisessa yksinäisyydessä. Tällainen rajoittaminen pitäisi tulla kysymykseen vain erittäin hyvin perustelluista syistä, sillä yhteydenpitoa ei saa rajoittaa enempää kuin on välttämätöntä. Tiukat rajoitukset eristävät tutkintavangin yhteisöstä joskus pitkäksi aikaa ja sen vuoksi rajoitusten tulee kohdistua vain ja ainoastaan päätöksessä yksilöityihin henkilöihin. Tuomioistuimen tulee lainkin mukaan päättää ketä koskeva ja millainen kyseinen rajoitus on.

Tutkimuksen aikana vastaan on tullut pohdintaa siitä, poistetaanko yhteydenpitorajoituksia liian aikaisin esimerkiksi vankiloihin sijoittamisen helpottamiseksi. Haastatteluissa tuli ilmi, että tällaista käytäntöä ei ole toteutettu. Haastateltavat painottivat sitä, että yhteydenpitorajoitukset tulee aina asettaa niiden tarpeellisuuden mukaan. Tutkimuksessa myös ilmeni, että poliisi on ilmeisen hyvin perillä siitä, millaisilla perusteilla rajoituksia voidaan asettaa.

Useiden haastattemieni henkilöiden kanssa esiin nousi ongelmat poliisiin ja vankilan yhteydenpidossa etenkin rajoitusvankien osalta. Vankilan henkilöstön mukaan vankipassin liitteenä olevat rajoituspäätökset ovat usein epäselviä, eikä niistä käy tarpeeksi selkeästi ilmi tutkintavangin yhteydenpitorajoitusten kohteena oleva henkilöt.

Yhteydenpitorajoitettua vankia säilyttävän vankilan velvollisuus on valvoa yhteydenpitorajoitusten toteutumista sekä tarjota rajoitusvangeille mahdollisuus normaaleihin asuinolosuhteisiin, vapaa-ajan toimintoihin sekä terveystalveluihin. Rajoituksia on hyvä seurata tarkasti, koska yhteydenpitorajoitusten noudattaminen kuluttaa vankilan resursseja. Tarpeen mukaan vankilan tulee olla yhteydessä poliisiin, jotta turhia yhteydenpitorajoituksia ei olisi voimassa ja vankilan resurssit voitaisiin kohdentaa tutkintavankeihin, joiden kohdalla oikeasti on tutkinnan sotkemisvaara. Yhteydenpidon rajoitusten kestosta päättää kuitenkin oikeusistuin tai esitutkintaviranomainen, eikä vankila voi vaikuttaa tutkinnan kestoön (EOAK/1346/2018).

Rikosseuraamuslaitoksen mukaan poliisilta ei kuitenkaan aina saada päätöksiä yhteydenpitorajoitusten poistamisesta, vaikka rajoitusta ei ole enää tarpeen pitää voimassa. On tavallista, että vankilat joutuvat tiedustelemaan poliisilta yhteydenpidon rajoitusten voimassaolon ja laajuuden tarpeellisuutta. Näin ei kuitenkaan pitäisi olla, sillä rajoituksen poistamisen päättävällä virkamiehellä on velvollisuus oma-aloitteisesti ilmoittaa rajoitusten

muuttumisesta tai päättymisestä viipymättä tutkintavangin säilytyspaikkaan. Joissakin tapauksissa tämä voi olla myös tiedonkulkuun liittyvä ongelma. Poliisilta vaaditaan tässä asiassa omaa aktiivisuutta ja ilmoitusvelvollisuutta, kun esitutkinta on päättynyt. Pitkäaikaiset ja laajat perusteettomat yhteydenpitorajoitukset ovat tutkintavangin perusoikeuksien ja kohtelun sekä vankilan kannalta hyvin ongelmallisia.

Rikosseuraamusalan keskushallintoyksikkö on EOAK:n päätöksessä (EOAK/2046/4/08) todennut, että rajoituspäätöksen sisällön yksiselitteisyys on yleisesti ottaen edellytyksenä sille, että vankeinhoitoviranomaiset pystyvät valvomaan yhteydenpitorajoitusten noudattamista asianmukaisesti. Päätöksen selkeys mahdollistaisi myös sen, että vankiloissa voitaisiin tarkemmin katsoa yhteydenpidon rajoituksen tarkkaa sisältöä kunkin vangin kohdalla ja tällöin rajoitukset huomioiden osa tutkintavangeista voisi ulkoilla tai olla muuten yhteyksissä keskenään (EOAK/6446/72016). Erityistä huomiota olisi perusteltua kiinnittää paitsi hakemuksen ja päätöksen täsmälliseen muotoiluun, myös yhteydenpitorajoituksen täytäntöönpanoon liittyviin käytännöllisiin kysymyksiin. Tässä suhteessa voisi olla hyödyllistä, että käräjäoikeus lähettäisi listan kohdehenkilöistä ja -tahoista vankilalle paitsi paperitulosteena, myös sähköisenä asiakirjana.

Vankilan tulisi pyrkiä vähentämään haittapuolia, joita tutkintavangille asetetut rajoitukset aiheuttavat. Muun muassa tutkintavankeuslaissa mainitut psykologin palvelut ja sosiaalinen kuntoutus ovat keinoja tähän. Joissakin tapauksissa rajoitusvangin pääsy psykologin tai sosiaalityöntekijän vastaanotolle on eväty viitaten yhteydenpitorajoitusten turvaamiseen, vaikka nimenomaan rajoitusvangin eristetyn aseman vuoksi psykologi-palvelujen tarpeellisuus on selvä. Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö on todennut, että mahdollisuus vuokrasuhteeseen liittyvien asioiden hoitamiseen tulee järjestää sosiaalisen tuen kautta.

11.2 Tutkintavankeuslain muutoksen haasteet

Tutkintavankeuslain muutoksen aiheuttamaa seitsemän vuorokauden säilöspitoaika on toteutettu tällä hetkellä noin viiden kuukauden ajan. Tämä aika on erittäin lyhyt aika pohtia sitä, onko lakiuudistus onnistunut. On kuitenkin selvää, että lakimuutos oli välttämätön.

Tutkintavankeuslain muutos on nähty niin poliisin, rikosseuraamuslaitoksen kuin käräjäoikeudenkin kannalta hyvin haastavana ja se on selkeästi vaikuttanut molempien työhön. Keskeisenä ongelmana nähtiin työmäärän lisääntyminen resurssien pysyessä

samana. Toinen ongelma tuli esille siviilituomaria haastatellessa. Lainmuutoksen merkitystä ei ole vielä täysin ymmärretty ja se on osittain ymmärretty jopa väärin. Poliisilla on yleisesti ottaen ollut käsitys, että tutkintavankia ei yksinkertaisesti saisi säilyttää poliisivankilassa enempää kuin seitsemää päivää. Poliisissa ei ole ymmärretty täysin sitä, että esimerkiksi juurikin yhteydenpitorajoitusten toteutuminen voisi olla sellainen syy, jonka vuoksi säilytysaika poliisivankilassa voitaisiin pidentää. Muutos on aiheuttanut päänvaivaa erityisesti sellaisten rikoskokonaisuuksien osalta, joissa on useita henkilöitä rikoksesta epäiltynä ja heillä on yhteydenpitorajoituksia niin toisiinsa kuin muihinkin henkilöihin.

Vankiloilla on hyvin rajoitetut resurssit rajoitusvankien säilyttämiseen. **Opinnäytetyöstä on poistettu salassa pidettävä osio (suojaustaso IV) Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (21.5.1999/621) 24.1§:n 5 kohdan perusteella.** Koska Oulun vankilassa on samasta rikoksesta epäillyille rajoitusvangeille vain kolme vankipaikkaa ja vankikuljetukset muihin vankiloihin lähtevät kerran viikossa, oli ongelma valmis. Aiemman lainsäädännön aikana osaa epäillyistä olisi voitu säilyttää poliisivankilassa sen ajan, että osa saadaan kuljetettua muihin vankiloihin. Aiemmin säilytysaika oli kuukausi, mutta nykyään viikko. Tämä on aiheuttanut sen, että yhteydenpitorajoitukset eivät toteudu niin kuin niiden kuuluisi ja että Rikosseuraamuslaitos joutuu järjestämään resurssija ylimääräisiin kuljetuksiin vankilasta toiseen. Siviilituomaria haastatellessani tuli kuitenkin ilmi, että säilytysajan pidentämistä ei ole ainakaan Kemissä haettu yhtään kertaa käräjäoikeudelta. Onko siis niin, että tässäkin tapauksessa syyksi säilytysajan pidentämiselle olisi riittänyt sijoittamisen haastavuus ja näin ollen myös esitutkinnan häiriintyminen. Ongelmana tuntuu lyhyen säilytysajan lisäksi olevan tietämättömyys uuden lain asettamista mahdollisuuksista ongelmien sijaan. On kuitenkin selvää, että sijoittaminen on joka tapauksessa haastavampaa nykyään kuin ennen lakimuutosta.

Poliisien suorittamat kuulustelut ovat siirtyneet enenevässä määrin poliisivankiloista tutkintavankiloihin, ja tutkijoiden matkustamiseen kuluva työaika tulee tämän myötä lisääntymään. Lisätyötä aiheuttavat myös tutkintavankien kuljettamiset oikeudenkäynteihin ja niissä tapahtuva vartiointi. Tutkintavangin ollessa sijoitettuna poliisivankilaan, nämä tehtävät ovat usein hoituneet vartijoiden ja tutkijoiden toimesta ja työaika on kulunut vähemmän. Lisäksi kotietsintöihin liittyvät kuljetukset ja vartiointi tulevat lisääntymään, kun tutkintavankeja kuljetetaan tutkintavankiloista kotietsintäpaikoille ja takaisin

vankilaan. Tulee huomioida, että kuljetus- ja vartiointitehtäviin sidotut partiot ovat kyseisen ajan poissa perustehtävistään.

11.3 Tutkintavankeuslain muutoksen vaikutukset rajoitukseen

Usein yhteydenpitorajoituksia voidaan keventää pikkuhiljaa esitutinnan aikana. Aiemmin pienimmissä rikosasioissa esitutkinta saattoi olla kuukauden jälkeen jo niin pitkällä, että rajoituksia voitiin keventää tai jopa poistaa, ennen kuin vanki siirrettiin tutkintavankilaan. Nykyisen lain mukainen viikon mittainen säilytysaika on kuitenkin todella lyhyt aika, ja näin ollen yhteydenpitorajoitettujen vankien määrä tutkintavankiloissa kasvaa ja säilyttäminen vaikeutuu.

Vankiloille ongelmat ovat todellisia. Rajoitusvankien määrän kasvu vuodenvaihteen jälkeen on aiheutunut ongelmaksi ja tiloista on puutetta. Rajoitusvankien sijoittaminen ja toimintojen järjestäminen vaikuttaa olevan vankiloille suurin ongelma. Etenkin vanhanaikaisissa vankiloissa, joissa tiloja ei ole suunniteltu näin suurelle määrälle rajoitusvankeja, tilanpuute on merkittävä tekijä, kun mietitään rajoitusten tosiasiallista toteutumista. Ulkoilupihojen riittämättömyys aiheuttaa sen, ettei ole mahdollista ulkoiluttaa päivittäin jokaista rajoitusvankia yksitellen. Tämä aiheuttaa taas sen, että useita rajoitusvankeja ulkoilutetaan samaan aikaan, vaikka näin ei saisi olla. Siksi sijoittaminen ja toiminnot tulisi suunnitella ja järjestää käytettävissä olevilla resursseilla niin, että yhteydenpidon rajoittaminen toteutuisi. Rajoitusvankeihin liittyvien järjestelyiden tulisi olla vankiloissa jatkuvaa toimintaa. Tämä on kuitenkin vaikeaa, koska yhteydenpitorajoitettujen vankien määrä ei ole vankilalla ennalta tiedossa.

Tutkimukseni aikana nousi esille kysymyksiä siitä, ettei tutkintavangilla ole mitään mahdollisuutta vaikuttaa sijoituspaikkaansa, kun kyse on poliisivankilasta ja tutkintavankilasta. Tutkintavankeuslain muutos on tehty nimenomaan parantamaan vangin oikeuksia ja oloja, mutta joissakin tapauksissa tämä voi päinvastoin tuntua kohtuuttomalta. Jos esimerkiksi vangilla on perhe Kittilässä ja hän on siellä poliisivankilassa, mutta tutkintavankeuslain määräyksen mukaan hänet siirretäänkin viikon kuluttua vangitsemisesta "parempiin oloihin" Ouluun, vaikka vanki itse ei sitä perhesyiden takia haluaisi. Tällöin ei mielestäni toteudu se, mitä tutkintavankeuslain muutoksella on haettu eli tutkintavangin olojen paraneminen.

11.4 Oulun vankilan tilanne vuonna 2022

Aikaisemman työkokemukseni vuoksi oli kiinnostavaa ja toisaalta helppoa tutkia asioita Oulun vankilan näkökulmasta. Oulun nykyinen tutkintavankila on jo vanha ja tiloiltaan toimimaton, siksi uuden vankilan rakentaminen on perusteltua ja tarpeellista.

Vankilan sijoittaminen poliisitalon viereen on varmasti toimiva ratkaisu, kun otetaan huomioon tutkintavankeuteen sekä rajoituksiin liittyvät määräykset. Vankilan uusi sijainti poistaa monta olemassa olevaa ongelmaa. **Opinnäytetyöstä on poistettu salassa pidettävä osio (suojaustaso IV) Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (21.5.1999/621) 24.1§:n 7 kohdan perusteella.**

Poliisivankilan ja tutkintavankilan läheinen sijainti tulee myös helpottamaan ja nopeuttamaan tutkintavankeudessa olevien esitutkintaa. Yhteiskampus vähentää kuljetustarvetta ja säästää poliisin resursseja sekä helpottaa erityisesti rajoitusvankien kuljettamista. **Opinnäytetyöstä on poistettu salassa pidettävä osio (suojaustaso IV) Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (21.5.1999/621) 24.1§:n 7 kohdan perusteella.** Myös etäkuulustelut mahdollistuvat ja lisääntyvät, kun videoyhteydet suunnitellaan toimiviksi sekä helppokäyttöisiksi (TUVE-yhteydet) ja videokuulusteluille saadaan niille sopivat tilat.

Oulussa yhteiskampuksen valmistumisen jälkeen, tutkimuksessani esille tulleet yhteydenpitorajoituksiin ja tutkintavankeuslakiin liittyvät käytännön ongelmat Oulun vankilan osalta suurelta osin ratkeavat ja tilanne Rikosseuraamuslaitoksen, Poliisin sekä myös tutkintavankien kannalta helpottuu. Tiedonkulun parantaminen, koulutuksen lisääminen sekä päätösten ja ohjeiden tarkentaminen parantaisivat yhteistyöhön liittyviä ongelmia kaikkien osapuolten osalta sekä helpottaisivat asian ymmärtämistä ja tekisivät toiminnasta sujuvaa ja uuden tutkintavankeuslain mukaista.

Miksi ongelmat eivät ole ratkenneet aiemmin? Eduskunnan oikeusasiamieheltä on saatu toistuvasti huomautuksia ja moitteita jo 20 vuoden ajan. Onko nykyinen malli katsottu olevan toimivampi ja tutkintavangit haluttu pitää poliisivankiloissa esitutkinnan ajan? Vai onko ongelman ydin se, että Poliisilla ja Rikosseuraamuslaitoksella ei ole ollut määrärahoja vaativiin tilojen laajennus- ja muutostöihin sekä henkilöstön lisäämiseen? Määrärahat tulevat eduskunnalta, kuten moitteetkin, joten olisiko aika moitteiden sijaan

pureutua ongelmiin syvemmin ja pohtia tilannetta yhdessä kaikkien toimijoiden kanssa yhdessä.

Tulevaisuus näyttää miten yhteydenpitorajoitusten ja tutkintavankeuslain toteutuminen sekä tutkintavankien säilyttämiseen liittyvät ongelmat ratkaistaan, tilanteeseen vaikuttaa suuresti se, millaisia toimenpiteitä ollaan valmiita tekemään ja millaiseksi käytäntö uuden tutkintavankeuslain myötä muotoutuu.

11.5 Luotettavuudesta ja oppimisprosessista

Olen kerännyt työhöni laajasti aineistoa, niin teorian kuin haastatteluidenkin kautta. Olen pyrkinyt etsimään materiaalia useista eri lähteistä ja näin ollen varmistanut teorian luotettavuuden. Olen painottanut työni lähteinä luotettavaa kirjallisuutta internetsivujen sijaan, niitäkin on kuitenkin muutamia. Valmiin työni olen tarkistuttanut Oulun vankilan rikosseuraamusesimiehellä mahdollisten asiavirheiden korjaamiseksi. Teemahaastattelun kysymykset muotoilin niin, etteivät ne sisältäneet minun omia ennakkokäsityksiäni tutkittavasta asiasta.

Haastattelut pyrin toteuttamaan niin, että luotettavuus säilyisi. Haastatteluiden tarkoituksen kerroin haastateltaville ennen haastattelun aloittamista. Varmistin, että haastateltavat haluavat vapaaehtoisesti vastata kysymyksiin. Haastateltavilla oli lupa keskeyttää haastattelu niin halutessaan. Muutin haastattelukysymyksiä hieman haastateltavan työnkuvan mukaan, mutta käsitellyt teemat pysyivät samana. Vankien osalta kysymykset olivat erilaisia verrattuna haastattelemiini virkamiehiin, mutta vankien kesken kysymykset olivat täysin samoja. Haastatteluissa kerätty aineisto tuhottiin sen käyttämisen jälkeen ja nauhoitetut haastattelut poistettiin. Litteroitu aineisto sekä muu salassa pidettävä materiaali hävitettiin.

Haastattelutulosten luotettavuuden analysointia vaikeutti se, että uusi tutkintavankeuslaki on ollut voimassa vasta vähän aikaa. Vaikka haastateltavilla oli takana pitkäaikainen virkaura, uudesta tutkintavankeuslaista ja sen tuomista haasteista kokemusta oli vasta lyhyeltä ajalta. Haastatteluissa kävi kuitenkin yksiselitteisesti ilmi, että lakimuutos on jo nyt vaikuttanut viranomaisten työhön. On kiinnostavaa nähdä, miten lakimuutoksen aiheuttamat haasteet ratkotaan tulevaisuudessa sekä miten lakimuutoksen mahdollisuuksia opitaan käyttämään hyödyksi. Tutkimustulosten luotettavuuden ja kattavuuden vuoksi olisin toivonut saavani vangeilta enemmän ja perusteellisempia vastauksia. Suuri osa vangeista oli kuitenkin

haluttomia vastaamaan kysymyksiin ja etenkin kertomaan kovin syvällisesti kokemuksistaan. Vastauksia sain lopulta kuudelta vangilta ja heidän mielipiteensä olivat hyvin samankaltaisia. Tästä syystä uskon, että luotettavuus on toteutunut huolimatta siitä, että otanta on ollut suhteellisen pieni.

Olin jo ennen aiheen valitsemista päättänyt, että haluan tehdä työn yhdessä Oulun vankilan kanssa. Yhteistyömme sujui mielestäni erinomaisesti. Opinnäytetyölle valikoitui aihe, johon kaivattiin niin vankilan kuin poliisinkin näkökulmaa ja näin ollen pääsin perehtymään asiaan molempien organisaatioiden kannalta. Uskon, että yhteydenpidon rajoitusten tarkoituksen ja käytännön haasteiden ymmärryksestä on minulle hyötyä myös tulevaisuudessa virkaurallani. Työn tarkoituksena oli tuoda esille mielipiteitä niin vankilan, poliisin kuin käräjäoikeudenkin puolelta ja lisätä näin heidän ymmärrystään toistensa kokemista haasteista koskien yhteydenpitorajoituksia. Toivon, että työni palvelee niitä, jotka työssään ovat yhteydenpitorajoitusten kanssa tekemisissä.

12 LÄHTEET

Alasuutari, Pertti 1999: Laadullinen tutkimus. Tampere.

CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2006: The CPT standards, "Substantive" sections of the CPT's General Reports, October 2006.

CPT/Inf, 2015: Suomen hallituksen vastaus kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimivan eurooppalaisen komitean (CPT) selontekoon sen käynnistä Suomessa 22.9 – 2.10.2014. Haettu 28.4.2019.

EOAK/2046/2008 Tutkintavangin yhteydenpidon rajoittamispäätöksen tulee olla selkeä, 18.9.2009.

EOAK/3787/2010 Tutkintavangin sellin ulkopuolinen toiminta, 28.5.2012.

EOAK/6446/2016 Erillään pidettäviksi määrättyjen tutkintavankien ulkoiluttaminen, 27.11.2017.

EOAK/1346/2018 Tutkintavangin asuttaminen matkaselliin, 14.1.2019.

Hartoneva, Anne 2002: Normaalisuusperiaate suomen vankeinhoidossa. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2002.

Havas, Ilmi 2016: Vangin oikeus pitää yhteyttä läheisiinsä. Yhteydenpito perus- ja ihmisoikeutena ja yhteydenpitomahdollisuudet vankilassa. Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta. OTM- tutkielma.

Helminen, Klaus 2007: Rikosprosessioikeutta poliisiopiskelijoille. Poliisikoulun julkaisuja. Helsinki, Edita Prima Oy.

Helminen, Klaus & Fredman, Markku & Kanerva, Janne & Tolvanen, Matti & Viitanen, Marko 2012: Esitutkinta ja pakkokeinot. Helsinki, Talentum.

HE 252/2016 Hallituksen esitys Eduskunnalle tutkintavankeuden vaihtoehtoja ja järjestämisestä koskevaksi lainsäädännöksi.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2017: Tutkimushaastattelu. Helsinki. Gaudeamus.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2005: Tutki ja kirjoita. Tammi.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2007: Tutki ja kirjoita. Tammi.

Holopainen, Jari-Pekka 2018: Tutkintavangin säilytysajan lyheneminen poliisissa ja tutkintavankien yhteydenpidon rajoittaminen vankilassa sekä uudet tutkintavankeuden vaihtoehdot.

Holopainen, Martti & Pulkkinen, Pekka 2002: Tilastolliset menetelmät. Sanoma Pro.

Hyvärinen, Nikander & Ruusuvoori 2017: Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere. Vastapaino.

- Hämeenaho, Jari, 2019: Oulun vankilan rikosseuraamusesimies. Haastattelu 15.3.2019.
- Kananen, Jorma 2015: Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Jyväskylä. Juvenes Print.
- Kuula, Arja 2006: Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Jyväskylä. Vastapaino.
- Kylmä, Jari & Juvakka, Taru 2007: Laadullinen terveystutkimus. Helsinki. Edita.
- Kääriäinen, Henri 2018: Tutkintavankien kokemus oikeudenmukaisuudesta tutkintavankeudessa. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta, Sosiaalitieteiden laitos. Pro gradu- tutkielma.
- Lapintie, Anastasia 2018: Päivä kerrallaan, opas läheiselle ja rangaistukseen tuomitulle. Kriminaalihuollon tukisäätiö.
- Mohell, Ulla 2015: Haaste 3/2015, Kidutuksen vastainen komitea kiirehtii epäkohtien korjaamista. Luettavissa: www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste32015/kidutuksenvastainenkomiteakiirehtiiepaakohkienkorjaamista.html. Luettu 10.5.2019.
- Mohell, Ulla & Pajuoja, Jussi 2006: Vankeuspaketti, Vankeinhoidon kokonaisuudistus käytännössä. Tallinna. As Pakett.
- Nummenmaa, Tapio & Konttinen, Raimo & Kuusinen, Jorma & Leskinen, Esko 1999: Tutkimusaineiston analyysi. Porvoo. WSOY.
- Oikeusasiamies: Oikeusasiamiehen esittely. Luettavissa: https://www.oikeusasiamies.fi/fi_FI/web/guest/oikeusasiamiehen-toiminta. Luettu 16.5.2019.
- Oikeusministeriö, 2016: Tutkintavankeuden vaihtoehdot ja järjestäminen. Mietintöjä ja lausuntoja 5/2016.
- Oulun poliisilaitos ja Oulun vankila tulossa samalle kampukselle Hiukkavaaraan vuoden 2022 alussa, Kaleva 11.7.2018. Luettavissa: <https://www.kaleva.fi/uutiset/oulu/oulu-poliisilaitos-ja-oulu-vankila-tulossa-samalle-kampukselle-hiukkavaaraan-vuoden-2022-alussa/799049>. Haettu 3.1.2019
- Oulun vankila, ohje: Rajoitusvankeihin liittyvät käytännöt ja vankitietojärjestelmän kirjaukset Oulun vankilassa.
- Pakkokeinolaki 22.7.2011/806
- Pellonpää, Matti & Gullans, Monica & Pölönen, Pasi 2018: Euroopan ihmisoikeussopimus. Alma Talent.
- Perustuslaki 11.6.1999/731
- Poliisin ja Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyöpäivät, 3-4.12.2018. Kuopio.
- Rantaeskola, Satu 2014: Pakkokeinolaki, kommentaari. Tampere, Juvenes Print.

Rantala, Kati & Tyni, Sasu & Koskenniemi, Lauri & Liimatainen, Anu & Kääriäinen, Henri 2017: Tutkintavankien olot ja oikeuksien toteutuminen. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Tutkimuksia 4/2017.

Rikosseuraamuslaitos 2017: Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon vähimmäissäännöt, Nelson Mandela- säännöt. Helsinki. Erweko Oy.

Rikosseuraamuslaitos, 2017. Rikosseuraamuslaitoksen esittely verkkosivuilla 28.2.2017. Luettavissa: <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos.html>. Luettu 16.5.2019.

Rikosseuraamuslaitos, 2018. Arviointikeskusten esittely verkkosivuilla 19.2.2018.

Luettavissa:

https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/vankeusrangastukseentuomittujen_sijoittelujasiirtaminen/arviointikeskukset.html. Luettu 16.5.2019.

Rikosseuraamuslaitos, 2018: Oulun vankilan esittely Rikosseuraamuslaitoksen verkkosivuilla 31.12.2018. Luettavissa:

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/vankilat/oulunvankila.html>. Luettu 2.2.2019.

Rikosseuraamuslaitos, 2019: Yhdyskuntaseuraamustoimistojen esittely verkkosivuilla 14.1.2019. Luettavissa:

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/yhdyskuntaseuraamustoitot.html>. Luettu: 18.5.2019.

Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2017: Haastattelun analyysi. Tampere. Vastapaino.

Suomen Erillisverkot: Korkean varautumisen verkot. Luettavissa:

<https://www.erillisverkot.fi/palvelut/tietoliikenne/turvallisuusverkko>. Luettu 16.5.2019.

Tolvanen, Matti & Kukkonen, Reima 2011: Esitutkinta- ja pakkokeino-oikeuden perusteet. Helsinki, Talentum.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2003: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2004: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2012: Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Helsinki. Luettavissa:

http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Luettu 3.5.2019.

Tutkintavankeuslaki 23.9.2005/768

Ylisassi, Hilikka & Seppänen, Laura & Uusitalo, Hanna & Kalavainen, Päivi & Piispanen, Päivi 2016: Aktivoiva lähityö, vankiloiden valvonta- ja ohjaushenkilöstö vuorovaikutuksellista lähityötä kehittämässä. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 2/2016. Juvenes Print. Luettavissa:

https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/qmR5zNYVd/RISE_2_2016_Aktivoiva_lahityo_WEB.pdf. Luettu 4.5.2019.

Valkonen, Marja-Liisa 2012: Vapauttamisyksikkö vapautumisen tukena – tutkimus vapauttamisyksikkötoiminnan kehittämiseksi. Laurea-ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja rikosseuraamusala. Opinnäytetyö.

Valtioneuvoston asetus vankeudesta (21.6.2006/509): 4 luku – Saapuminen vankilaan ja rangaistusajan suunnitelma, 20§ vankipassi.

Vilka, Hanna 2015: Tutki ja kehitä. PS-kustannus.

Kysymykset siviilituomarille

TUTKINTAVANKEUSLAIN MUUTOS

1. Onko vuoden vaihteessa voimaan tullut tutkintavankeuslain muutos lisännyt teidän työtänne tai käräjäoikeuden työtä yleensä (verrattuna aikaisempaan)?

Epäillyn säilöspitoajan lyhentyminen poliisin tiloissa.

2. Annetaanko epäiltyjä säilyttää poliisivankilassa yli 7vrk ja millä perusteilla tämä on mahdollista/yleisintä?

3. Onko vangitsemisvaatimusten määrä kasvanut tai vähentynyt vuodenvaihteen jälkeen?

4. Onko lakimuutos vaikuttanut tutkintavankeusaikoihin?

5. Onko lainmuutos vaikuttanut poliisin tekemien vangitsemisvaatimusten laatuun? (parannusta/heikennystä - näkykö kiire?)

6. Tulisiko mielestäsi poliisin kiinnittää koulutuksessa huomiota vangitsemisvaatimusten sisältöön?

7. Perusteleeko poliisi mielestäsi vangitsemisvaatimukset oikein?

8. Valvooko käräjäoikeus pakkokeinojen - lähinnä tutkintavankeuden perusteiden - olemassaoloa tutkintavankeuden ajan? (virkavastuu/avustajat?)

9. Miten vangitun oikeusturvakeinot mielestäsi toteutuvat ja kuka näiden toteutumista valvoo?

10. Muuta mainittavaa asiasta?

YHTEYDENPITORAJOITUKSET

11. Ovatko poliisin asettamat yhteydenpitorajoitukset mielestäsi yli- tai alimitoitettuja?
12. Perusteleeko poliisi mielestäsi yhteydenpitorajoitukset oikein? Olisiko perusteluis-
sa jotain parantamisen varaa?
13. Osaako poliisi mielestäsi oikealla tavalla poistaa/lieventää yhteydenpitorajoituk-
sia?
14. Muuta mainittavaa asiasta?

Kysymykset vankilan henkilökunnalle

KYSYMYKSET

1. Miten yhteydenpitorajoitukset liittyvät työhösi?

Oletko tekemisissä yhteydenpitorajoituksia omaavien kiinniotettujen kanssa?

2. Onko Oulun vankilassa järjestetty rajoitusvangeille toimintaa?

Millaista? Kuka sitä vankilassa järjestää?

3. Mitä haasteita vuoden vaihteessa voimaan tullut tutkintavankeuslain muutos mielestäsi asettaa?

Tuoko muutos haasteita omaan työhösi? Mitä haasteita kuvittelet sen tuovan muille toimijoille?

3. Mitä positiivisia puolia lakimuutoksessa mielestäsi on?

4. Miten yhteydenpito poliisin ja rikosseuraamuslaitoksen välillä mielestäsi toimii?

Lähinnä Kemin poliisin ja Oulun tutkintavankilan välillä.

5. Mitä parannuksia toivoisit poliisin ja vankilan yhteistyöhön liittyen?

6. Muuta mainittavaa asiasta?

Kysymykset tutkintavangeille

KYSYMYKSET

1. Kuinka kauan yhteydenpitoasi on rajoitettu?

Mikä on pisin aika?

2. Millä tavalla yhteydenpitoasi on rajoitettu?

Puhelut? Kirjeet? Tapaamiset?

3. Saitko olla yhteydessä lähiomaisiin?

4. Olivatko yhteydenpitorajoitukset mielestäsi kohtuulliset?

Jos ei, niin miksi?

5. Aiheuttivatko yhteydenpitorajoitukset sinulle jotain ongelmia/haittaa?

Vaikuttiko ihmissuhteisiin? Koitko yksinäisyyttä? Oliko asioita hankala hoitaa?

6. Kerro omin sanoin vapaasti, miltä yhteydenpidon rajoittaminen sinusta tuntui?